

พัฒนาการของแบบเรียนภาษาไทย

แบบเรียน หรือสมุดตำราเรียน หรือสมุดแบบเรียน เป็นสื่อการสอนที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนการสอนภาษาไทยนับแต่อดีตกาล ในยุคแรกของการมีระบบโรงเรียนแบบเรียนได้เป็นหลักผู้กำหนดระบบการศึกษาของไทยด้วย ในยุคหลังแบบเรียนจะลดความสำคัญลง เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน แต่ก็เป็นสื่อการสอนที่จะช่วยสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตรให้บรรลุเป้าประสงค์ตามกองการได้ ด้วยความสำคัญของแบบเรียนดังกล่าว แบบเรียนจึงได้รับการพัฒนามาทุกยุคทุกสมัยเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรและสภาพของสังคม

แบบเรียนภาษาไทยเล่มแรก คือ จินตานฉวี ซึ่งพระโหราธิบดีแต่งขึ้นตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพื่อเป็นตำราเดาเรียนอักษรวิธีไทยและฉันทลักษณ์เบื้องต้น เนื้อหายากและหนักไปในทางที่จะฝึกฝนให้เป็นกวีโดยเฉพาะ ผู้ที่เดาเรียนได้ตลอดเล่มจึงถือว่าเป็นผู้เจนจบความรู้ภาษาไทยถึงขั้นใช้งานได้ (กรมวิชาการ 2513 : 55-57) หลังจากนั้นเมื่อการศึกษาเข้าสู่ระบบโรงเรียน มีการตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. 2414 แบบเรียนก็ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงมาตลอด เพราะผู้มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการศึกษาระดับสูงกว่าแบบเรียนเป็นสื่อการสอนที่สำคัญอันจะช่วยพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพที่พึงประสงค์

แบบเรียนภาษาไทยที่บังคับเรียนในโรงเรียนแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ แบบเรียนทางภาษา แบบเรียนทางวรรณคดี และแบบเรียนส่งเสริมการอ่าน นอกจากนี้ยังมีหนังสือเสริมประสบการณ์ ที่บังคับให้ศึกษาในชั้นเรียนโดยตรง แต่นักเรียนควรที่จะอ่านเพิ่มเติมเพื่อเสริมความรู้และประสบการณ์ให้ดีขึ้น แบบเรียนดังกล่าวแบ่งได้เป็น 3 ระยะเวลา

1. แบบเรียนภาษาไทยในยุคเริ่มแรกเมื่อหลักสูตรอิงแบบเรียนเป็นหลัก
2. แบบเรียนภาษาไทยยุคกลางเมื่อวิชาภาษาไทยรวมเป็นหมวดวิชา
3. แบบเรียนภาษาไทยยุคปัจจุบัน

1. แบบเรียนภาษาไทยในยุคเริ่มแรกเมื่อหลักสูตรอิงแบบเรียนเป็นหลัก

ในระยะเริ่มแรกของการมีระบบโรงเรียน โรงเรียนสอนหนังสือไทยในพระบรมมหาราชวังใช้แบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นหลักในการสอน แบบเรียนดังกล่าวมีด้วยกัน 6 เล่มคือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณา และพิศาลการันต์ แต่ละเล่มมีเนื้อหาดังนี้

มูลบทบรรพกิจ เป็นหนังสือหัดอ่านเบื้องต้น โดยให้รู้จักตัวสระและพยัญชนะที่จำเป็นแล้วหัดประสม เนื้อหาสำคัญความรู้ตั้งแตงายไปหายาก มีคำกลอนสำหรับอ่านเทียบมาตราต่าง ๆ และในตอนท้ายอธิบายคำศัพท์ที่ใช้ ศ. ษ. ส. การนับเลข มาตราซึ่งดวง วัต นัมวัน เคื่อน ปี ฤฎ และทิศต่าง ๆ

วาหนิตินิกร เป็นแบบเรียนที่วาดควยเรื่องการผันอักษรนำ คืออักษรสูง นำอักษรต่ำ หนังสือแบบเรียนเล่มนี้ได้บอกจุดประสงค์ไว้ในตอนต้นของหนังสือควยโคลงสี่สุภาพ (พระยาศรีสุนทรโวหาร 2514 : 119) ว่า

พากเพียรเวียนคิดคน
พวกอักษรสูงนำ
กุมารหนักุส่า
รอรอบขอบจักโค
คำนวณควรมีอย่าง
วาหนิตินิกร
ตัวสูงหากสังทร
ดองกูระนวมแบบนี้
เรื่องนี้นามตั้งวา
สูงอักษรนำสันติ
รวมสี่ยงสระสิคุ
เชิญเร่งเรียนกยาราง

คัคค้ำ
แนะไว
เหนียฎนิก เทอญพอ
ทรพยของสรรเสริญ
อุกษุ
ชอชู้
ตัวต่ำ ชื่นนา
นัมบุชามุเจดีย์ว
วาหุณีค
นัมบอง
เชิงชูป
รอบรฐศรี

อักษรประโยค เป็นแบบเรียนที่ว่าด้วยเรื่องการผันอักษรความกล้า
ตั้งข้อความที่กล่าวไว้ในตอนต้นเรื่อง (พระยาศรีสุนทรโวหาร 2514 : 193) ว่า

จำแนกแจกบทเบื่อง	บรรพหาร นีฎา
นำเนะนิเทศนาน	ชื่อไว
อักษรประโยคสุาร	สี่บ่เนื่อง มานา
สองรวมสระไซ	เซนควยคำเคี้ยว
แกลงลักษณะสรอย	สารโสลุค
ชื่ออักษรประโยค	แยบเยอง
คือคำว่าแกรกโกกรุก	กรอบกรวบ นีนอ
อิกวาปลงปลดเปลือง	แปลกปลมปลายเสียง

ลักษณะการแต่งเช่นเดียวกับเล่มอื่น ๆ คือวางหลักแล้วให้ตัวอย่าง
โดยเลือกคำที่ไพเราะเหล่านั้น ๆ

สังโยคพิธาน ว่าด้วยเรื่องทวิสะกดในมาตราแม่ กน กก กค กข
ซึ่งมาจากภาษาบาลีสันสกฤตบาง บัญญัติขึ้นบาง ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (2514 : 248)
ได้บอกจุดประสงค์ในการเขียนไว้ว่า

จะรวบรวมตัวอักษรที่ใช้สะกด ในแม่ กน กก กค กข
ซึ่งมาในภาษามคธครุฑาบาลีบาง มีมาโดยขอมัญญิตีในภาษาไทย
ให้สืบมาแต่โบราณบาง เพื่อให้ดูบุตรสังเกตุจำเป็นแบบ
อย่าง ในการจะอ่านจะเขียนให้ถูกถวนตามกระบวนอักษร
ความรู้ความเห็นพอเป็นสำเนาเอาความ

โวพจน์พิจารณ์ เป็นหนังสือแบบเรียนที่ว่าด้วยเรื่องของคำพ้องใน
ภาษาไทย ที่เขียนต่างกันแต่ออกเสียงเหมือนกัน หรือเขียนเหมือนกันแต่ออกเสียงต่างกัน
ตั้งผู้เขียน (พระยาศรีสุนทรโวหาร 2514 : 277) บอกไว้ว่า " . . . ลักษณะใช้
ถ้อยคำขบวนหนึ่ง ทวิต่างกันแต่อ่านออกเสียงเหมือนกัน บางที่ทวิเดียวกันแต่ตัวสะกดต่างกัน "

หนังสือแบบเรียนหลวงได้ประกาศกำหนดราคาขายไว้ในราชกิจจา-
นุเบกษา เล่ม 1 (จ.ศ. 1236 : 206) ใน พ.ศ. 2417 ไว้ว่า

มูลบทบรรพกิจ	ราคา	เล่มละกึ่งคำดิ่ง
วาทนคณิก	ราคา	เล่มละบาทหนึ่ง
อักษรประโยค	ราคา	เล่มละบาทหนึ่ง
สังโยคพิธาน	วาทนพิจารณ	พิถาลการันท์ สามอย่าง
รวมเป็นเล่มเดียว	ราคา	เล่มละกึ่งคำดิ่ง
ถาดี่เล่มนี้รวมเป็นเล่มเดียว	ราคา	เล่มละหกบาท
นิตินสารสาธก เล่ม 1	ราคา	เล่มละบาท
นิตินสารสาธก เล่ม 2	ราคา	เล่มละบาท

เมื่อประกาศใช้หลักสูตรแล้ว หลักสูตรได้ให้ความสำคัญแก่แบบเรียนทางภาษาและแบบเรียนส่งเสริมการอ่านมาก ทั้งนี้เพราะต้องการให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้อย่างแม่นยำ เพื่อนำไปประกอบอาชีพเสริมแบบเรียนดังกล่าวมีดังนี้

1.1 แบบเรียนทางภาษา หมายถึงแบบเรียนที่กล่าวถึงหลักเกณฑ์ทางภาษา การใช้ภาษา รวมทั้งแบบเรียนที่กล่าวถึงกฎเกณฑ์การแต่งคำประพันธ์ด้วย จากหลักสูตรร.ศ.113 (พ.ศ. 2438) และหลักสูตร ร.ศ. 124 (พ.ศ.2448) ให้รายชื่อหนังสือและรายการสอนไว้ดังนี้

<u>หลักสูตร พ.ศ. 2438</u>	ประโยค 2	ชั้น 1	- แบบเรียนเร็วเล่ม 3
		ชั้น 2	- วจิวิภาคตอนที่ 1, 2, 3
		ชั้น 3	- วจิวิภาคตอนที่ 4
	ประโยค 3	ชั้น 1	- อักษรวิธี ภาคคน ภาค 2
		ชั้น 2	- วากยสัมพันธ์
		ชั้น 3	- ฉันทลักษณ์
<u>หลักสูตร ร.ศ. 124</u>		ชั้น 1	- อักษรวิธี (ภาคคนและภาคสอง) - แบบเรียนที่พิมพ์ให้บุบญาดี สันสกฤตไทยตั้งแต่หน้า 1-19 - ไวยากรณ์ ประโยค สัมพันธ์ประโยคและ กระจายอย่างง่าย

หลักสูตร ร.ศ. 124

ชั้น 2 - แบบเรียนศัพท์เทียบบาลีสันสกฤต ไทย ไวยากรณ์ ไวยากรณ์กว่าปี 1

ชั้น 3 - แบบเรียนศัพท์เทียบบาลีสันสกฤต ไทย จบเล่ม
- ไวยากรณ์ ไวยากรณ์กว่าปีที่ 2

จากรายชื่อหนังสือและรายการสอนดังกล่าว สรุปได้ว่า แบบเรียนทางภาษามี 3 เล่ม แบบเรียนเร็วเล่ม 3 ทำราศยามไวยากรณ์ของกระทรวงศึกษาธิการ อันประกอบด้วยอักษรวิภาคต้น อักษรวิภาคสอง วาจิวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ อีกเล่มหนึ่งคือแบบเรียนศัพท์เทียบบาลีสันสกฤต ไทย รายละเอียดของแต่ละเล่มมีดังนี้

แบบเรียนเร็ว

ในปี พ.ศ. 2431 กรมศึกษาธิการได้ประกาศใช้แบบเรียนเร็วของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นแบบเรียนหลวงแทนแบบเรียนของพระยาศรีสุนทรโวหาร เพราะแบบเรียนชุดเดิมต้องใช้เวลาเรียนนานถึง 3 ปี มีเด็กน้อยคนนักที่จะเรียนจนจบ 6 เล่ม สาเหตุของการนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้ ม.จ. (หญิง) พุณศรีศรัณยทิศกุล (2505 : 102) ทรงเล่าวา

... ใต้หอพระเนตรเห็นเด็กชานามมาเรียนหนังสือ
ตัวก็ควยหนังสืออยู่หมอบรรพกิจ และดูไปก็ดู นอกจากนั้น
หลงเข้าไปตามเรื่องวา ก ก ก ก ก ข ข ข ฯลฯ
แต่ชี้ตัวไม่ถูกตัว จึงตรัสถามพระคุณเป็นครูสอน ทาน
อธิบายว่า เด็กมีเวลาเรียนเพียงปีละสามเดือน ถึง
หน้าทำนวกก็ตองกลับไปช่วยพ่อแม่ กลับมาเรียนใหม่ก็
ลืมหมด ตองตั้งคนกันไปใหม่ เป็นเหตุให้ท่าน
(สมเด็จพระบรมราชานุภาพ ๗) ทรงคิดแบบเรียนเร็วขึ้น
เพื่อจะให้ท่านไปทวนในสามเดือน และเอาของที่จำได้จาย
เช่น ก ไก่ ขูไซ ซึ่งเด็กเห็นอยู่เสมอ ๆ แล้วช่วยความจำ
ให้เร็วขึ้น ส่วนในเนื้อเรื่องก็ทรงเลือกเอาแต่ที่จำใจ
เด็กเป็นประมาณ . . .

แบบเรียนเร็วมี 3 เล่ม เล่ม 1 และเล่ม 2 ใช้เรียนใน
 ประโยค 1 สอนให้อ่านหนังสือออก และเขียนหนังสือถูก ส่วนเล่ม 3 ใช้เป็นแบบเรียนใน
 ประโยค 2 ชั้น 1 ของหลักสูตร พ.ศ. 2438 สอนวิธีเรียงถ้อยความอย่างง่าย ๆ เพื่อเป็น
 พื้นฐานในการเรียนไวยากรณ์ชั้นสูงขึ้นไป " เมื่อรู้ได้เพียงนั้นแล้ว จะเล่าเรียนทางไวยากรณ์ให้
 พิสดารต่อไปก็จะเข้าใจในแบบเรียนสยามไวยากรณ์ตอนที่ 2 ตอนที่ 3 นั้นได้โดยง่าย "

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 110 : แจงความ)

แบบเรียนเร็วเล่ม 3 (ร.ศ. 131) แบ่งออกเป็น 2 ภาคคือ
 ภาคที่ 1 ว่าด้วยชนิดต่าง ๆ ของคำและวิธีใช้คำเหล่านั้น ได้แก่ คำชื่อ คำกริยา คำคุณ
 คำวิเศษณ์ คำค่อ คำออกเสียง คำแทนชื่อ ภาคที่ 2 ว่าด้วยวิธีกระจายคำ และวิธีแต่ง
 ประโยค ภาคที่ 3 อธิบายถึงประโยค 4 อย่าง เนื้อความจะแบ่งอธิบายเป็นบทสั้น ๆ เช่น
 บทที่ 44 เขียนไว้อย่างสั้น ๆ ดังนี้

บทที่ 44

คำต่าง ๆ เรียงกันใดความอย่างหนึ่ง
 เรียกว่าประโยคหนึ่ง ความพูดต่าง ๆ ทอดลงไป
 เป็นตอนละประโยคหนึ่งทั้งนั้น นักเรียนจงสังเกตไว้

1. เสือนอน	6. เสือไล่เนื้อ
2. ควายวิ่ง	7. ควายกินหญ้า
3. งูเลื้อย	8. งูรัดกบ
4. ไฟค้ำ	9. ไฟไหม้เรือน
5. เรือลม	10. เรือโดนตลิ่ง

บทที่ 45 ที่ตามมาจะอธิบายความในบทที่ 44 ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เพื่อ
 ให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้

บทที่ 45

ประโยคความต่าง ๆ ข้างบนนั้น แยกออกเป็น 2 ส่วน คือคำชอส่วน 1 กับคำกริยาส่วน 1 บาง แยกออกเป็น 3 ส่วน คือ คำชอส่วน 1 คำกริยาส่วน 1 กับคำชออีกส่วน 1 บาง ก็จะแยกให้เห็นเป็นตัวอย่างต่อไปนี้ นักเรียนจงสังเกตุไว้

คำชอ	คำกริยา	คำชอ	กริยา	คำชอ
1. เสื่อ	นอน	6. เสื่อ	ไต่	เชือก
2. ความ	วิ่ง	7. ความ	กิน	หญ้า
3. งู	เลื้อย	8. งู	รัก	กบ
4. ไฟ	คุบ	9. ไฟ	ไหม	เรือน
5. เรือ	ลม	10. เรือ	โชน	คลื่น

เมื่ออธิบายจบความแล้ว บทข้อ ๆ ว่าจะเป็นแบบฝึกหัด เพื่อฝึกกฎเกณฑ์ทางภาษาให้แม่นยำขึ้น

คำร่ำสยามไวยากรณ์ของกระทรวงศึกษาธิการ

คำร่ำสยามไวยากรณ์ของกระทรวงศึกษาธิการ ไม่บอกชื่อผู้แต่ง เป็นตำราทางไวยากรณ์ที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นหนังสือชุดไวยากรณ์ชุดแรกที่มีการรวบรวมเรียบเรียงอย่างเป็นหมวดหมู่ และใช้ศึกษาเล่าเรียนในระดับมัธยมศึกษา ระดับต่าง ๆ เป็นเวลานาน ก่อนที่จะมีผู้ชำระและเรียบเรียงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ในคำนำของฉบับพิมพ์ ร.ศ. 124 ได้ลงแจ้งความของการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. 109 ว่า

หนังสือเรื่องนี้คงจะเป็นของแปลกขึ้นในมณฑลหนังสือไทยทั่วไป เพราะฉะนั้นในขั้นนี้ผู้เรียบเรียงจะขอกล่าวแควาหนังสือสยามไวยากรณ์ที่ลงพิมพ์เล่มนี้ยังจะวิปลาศคัดลอกเลือนอยู่มาก คุยเป็นฉบับแรก พร้อมทั้งความคิดและที่ลงพิมพ์ ขอเชิญท่านทั้งหลายอ่านพิจารณาคุเถิก

หนังสือชุดนี้มีด้วยกัน 5 เล่ม ตอนที่ 2 คือตอนวิจิวิภาค

จัดพิมพ์สำเร็จออกจำหน่ายก่อน ใน ร.ศ. 102 "หนังสือสยามไวยากรณ์" สำเร็จแต่ตอน

วจีวิภาคเป็นตอนที่ 2 อีกสามตอนคือ อักษรวิธี เป็นตอนที่ 1 วากยสัมพันธ์เป็นตอนที่ 3 และฉันทลักษณ์เป็นตอนที่ 4 กำลังพิมพ์อยู่บางยังไม่ได้พิมพ์บางคงจะออกดอกกันไป "

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 124 แจงความ) แต่ละเล่มมีรายละเอียดดังนี้

ก. สยามไวยากรณ์ อักษรวิธี ภาคอธิบายลักษณะตัวอักษร

เนื้อเรื่องแบ่งเป็น 4 ตอนคือ

- ตอนที่ 1 อธิบายควยตัวอักษร
- ตอนที่ 2 อธิบายควยตัวอักษรประสมกัน
- ตอนที่ 3 อธิบายควยตัวสะกด
- ตอนที่ 4 อธิบายควยวิธีแผลงตัวอักษร

ในท้ายตอนหนึ่ง ๆ ได้สรุปความสำคัญและตั้งคำถามไว้ เพื่อให้อาจารย์ฝึกหัดนักเรียนให้ชำนาญในข้อความที่เรียนไป (กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 110 : 2)

ใจความอธิบายถึงความหมายของอักษรวิธีว่า เป็นแบบสำหรับเขียนใหญ่จกวิธีเขียนและอ่านตัวหนังสือสำหรับแทนคำพูดของเราให้ถูกต้อง หลังจากนั้นก็แยกอธิบายถึง สระ พยัญชนะ และวรรณยุกต์ กฎเกณฑ์ส่วนใหญ่มิได้แตกต่างไปจากตำราไวยากรณ์ในปัจจุบัน เช่น อธิบายว่า อักษร หรือตัวหนังสือ คือเครื่องหมายเขียนลงเป็นรูปแทนคำทั้งหมดที่มีอยู่ในภาษา สระมี 32 ตัว เขียนเป็นรูปได้ 18 ตัว ประสมเป็นเสียงได้ 32 เสียง แบ่งเป็นสระแท้ 11 ตัว สระประสม 14 ตัว และสระเกิน 7 ตัว

สิ่งที่น่าสนใจคือ พยัญชนะ ซึ่งแบ่งเป็น 2 แบบ แบบแรกเรียกว่า กอขอเล็ก มีพยัญชนะ 36 ตัว คือ ก ข ฃ ค ฅ ฉ ง จ ฉ ช จ ญ ค ต ถ ท ฐ น บ ปร ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ส ห พ อ ฮ และอีกแบบหนึ่งเรียกว่า กอขอใหญ่ เพิ่มพยัญชนะตัว ฎ ฏ ฐ ท ฌ ณ ศ ษ ในหนังสือ (กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 110 : 29-30) ได้สันนิษฐานไว้ว่า ที่พยัญชนะแบ่งเป็น 2 แบบเพราะ

เห็นอย่าง 1 ว่า อาจารย์ผู้ตั้งหนังสือไทย เห็นจะตั้ง
 พยัญชนะอย่างกขอเล็กขึ้นก่อน เพราะสังเกตตั้งขึ้น
 ความเสียงที่มีในคำพูดภาษาไทย ครั้นภายหลังคำภาษา
 บาลีและสันสกฤต มีมาใช้ขึ้นในภาษาไทยจึงได้ตั้งตัวพยัญชนะ
 ฉ ฎ ฐ ฑ ฒ ฌ ฌ ษ เหล่านี้ขึ้น
 ความเห็นอีกอย่าง 1 นั้นว่า ที่แรกเห็นจะตั้งกขอใหญ่
 ขึ้นก่อน ครั้นภายหลังจะมีอาจารย์ผู้ใดคิดเห็นว่าตัว
 ฉ ฎ ฐ ฑ ฒ ฌ ฌ ษ เหล่านี้ มีที่ไรท์ไว้ในบางคำ
 มีมาแต่ภาษาบาลีและสันสกฤต แลคำเหล่านั้นก็มีแต่
 หนังสือเรื่องเล็กซึ่ง ไม่เป็นทางเล่าเรียนสาขารวมทั่วไป
 แก่ราษฎร จึงคิดลดตัวพยัญชนะลงเป็นแบบกขอเล็ก
 ซึ่งคงใช้อยู่ในคำภาษาไทยเป็นพื้นเพื่อให้เล่าเรียนง่ายขึ้น

ในปัจจุบันพยัญชนะชุดกขอใหญ่กลายเป็นพยัญชนะทั่วไป เพราะ
 ไทยได้รับคำบาลีและสันสกฤตเข้ามาใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำไทย

ส่วนวรรณยุกต์อธิบายว่า คือ ตัวอักษรสำหรับเขียนแทนเสียงที่จัด
 ว่าเป็นทำนองคนตรีมี 6 อย่างคือ "ไม้เอก" "ไม้โท" "ไม้ตรี" "ไม้จัตวา" "ไม้ไค้"
 "ไม้ทัณฑฆาต" แบ่งได้เป็น 2 อย่างต่างกันคือ วรรณยุกต์แท้และวรรณยุกต์ไม่แท้ วรรณยุกต์
 ไม่แท้คือ " และ " เพราะเมื่อไต่ลงไปแล้วไม้ไค้ทำให้เสียงสูงต่ำ

ข. สยามไวยากรณ์ อักษรวิธี ภาคที่สองวิธีประสมตัวอักษร

(ร.ศ. 114)

เนื้อความกล่าวถึงวิธีประสมอักษร แบ่งได้เป็น 3 วิธีคือ
 สระประสมสระ สระประสมกับพยัญชนะ และพยัญชนะประสมกับพยัญชนะ แลวก้สังเขป
 ความหรือสรุปประเด็นสำคัญอีกครั้งหนึ่ง ส่วนหลังสุดเป็นคำถาม

ค. ไวยากรณ์ กรมศึกษาธิการ วิธีวิภาคสำหรับชั้นมัธยมศึกษา

แบ่งเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 ว่าด้วยถ้อยคำ ตอนที่ 2
 ว่าด้วยลักษณะถ้อยคำ ตอนที่ 3 จำแนกลักษณะถ้อยคำ และตอนที่ 4 บอกกระบวนไวยากรณ์
 ในทุกท้ายตอนจะสรุปความและมีคำถามสำหรับช่วยในการจดจำ

ตอนที่ 1 อธิบายถึงเรื่องถอยคำ เริ่มตั้งแต่ให้ความหมายของ "คำ" ว่า คืออักษรประสมกันให้อาเนโคความ แบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ คำมูล และคำสมาส คำมูลนั้นมีใจความเฉพาะตัวเช่นคำว่า นว มีใจความเฉพาะตัวว่าเป็นประเภทที่ปลูกข้าว และคำว่า นาวา เป็นชื่อเรือ และคำว่า นาฬิกา เป็นชื่อของสิ่งซึ่งสำหรับคูเวลานั้น เป็นต้น คำสมาสนั้นเป็นคำซึ่งคำมูล 2 คำบาง 3 คำบาง มารวมกันเข้าเป็นคำ 1 คำดังคำเหล่านี้

แม่	} แม่น้ำ	มีค	} มีคพิบ	คลอง	} คลองขุดใหม่
น้ำ		พิบ		ขุด	
			ใหม่		

ตอนที่ 2 แบ่งคำโดยพิจารณาจากรูปลักษณะเป็นคำสำคัญต่างกันเป็น 8 จำพวก คือ คำนาม สรรพนาม คุณศัพท์ กริยา กริยาวิเศษณ์ บุรพบท สันธาน อุทาน

ตอนที่ 3 แจกแจงชนิดย่อยของคำแต่ละชนิดให้ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น คำนาม แบ่งย่อยต่างกันเป็น 6 อย่างคือ

1. ส่วนานยนาม ได้แก่อชื่อไม่เฉพาะตัว
2. วิสามานยนาม ได้แก่อชื่อเฉพาะตัว
3. คุณนาม ได้แก่อชื่อสิ่งที่ไม่มืรูป
4. สมุหนาม ได้แก่อชื่อที่ประชุม
5. กริยานาม ได้แก่อกริยาที่ใช้เป็นนาม
6. สมาสนาม ได้แก่อชื่อของรวมหลายชื่อ

ตอนที่ 4 กล่าวถึงวิธีใช้คำ บอกถึงเหตุหรือคนเภาซึ่งต้องใช้คำต่างกันในภาษาไทย มีเหตุอยู่ 10 ประการคือ

ต่างกันด้วยกำหนดเพศพรรณ	เรียกว่า	ดิ้งค์
ต่างกันด้วยกำหนดนามเกี่ยวกับกิริยา	เรียกว่า	การก
ต่างกันด้วยกำหนดบรรดาศักดิ์	เรียกว่า	ยศ
ต่างกันด้วยกำหนดบุคคล	เรียกว่า	บุรุษ
ต่างกันด้วยกำหนดมานาน้อย	เรียกว่า	พจน
ต่างกันด้วยกำหนดรูปพรรณ	เรียกว่า	รูป
ต่างกันด้วยกำหนดเปรียบเทียบ	เรียกว่า	อุปประมาณ
ต่างกันด้วยกำหนดระเบียบกิริยา	เรียกว่า	มาลา
ต่างกันด้วยกำหนดเวลา	เรียกว่า	กาล
ต่างกันด้วยกำหนดที่ตั้งของกิริยา	เรียกว่า	วาจก

ง. แบบเรียนไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์ (ร.ศ. 110)

วากยสัมพันธ์ คือ ตำราว่าด้วยการเรียงถ้อยคำเข้าเป็นประโยคต่าง ๆ ในความที่พูดจาเป็นเรื่องราว กล่าวถึงเรื่องต่อไปนี้คือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยส่วนต่าง ๆ ของประโยค คือ ประธาน กิริยา กรรม ขยายความ ขยายประธาน ขยายกิริยา ลักษณะขยายกรรม

ตอนที่ 2 ว่าด้วยวิธีสัมพันธ์ประโยคเป็นประโยคเล็กหรือเอกัตถ์ประโยค และประโยคใหญ่ ซึ่งต่างกันเป็น 2 ชนิดคือ สังกรประโยคชนิด 1
อเนกัตถ์ประโยคชนิด 1

ตอนที่ 3 ว่าด้วยลักษณะโวหารต่าง ๆ โวหารคือลักษณะที่จะกล่าวความในเรื่องราวที่เรียบเรียงหนังสือ ไม่ว่าเป็นความเรียงหรือกาพย์กลอนประการใด บรรดาความซึ่งฟังกล่าวเป็นโวหาร ย่อมอยู่ในลักษณะซึ่งจำแนกไว้เป็น 3 อย่างคือ บรรยาย โวหาร บรรณาโวหาร และเทศนาโวหาร บรรยายโวหารที่คั้นจะต้องประกอบไปด้วยหลัก 6 ประการคือ อานเข้าใจไถ่กาย ความซัดไม่คลุมเครือ มีความเป็นธรรมไม่ลำเอียง เนื้อเรื่องเป็นความจริง มีความยาวพอสมควรแต่ไม่เยิ่นเย้อ และใช้ถ้อยคำไพเราะน่าอ่าน ส่วนพรรณนาโวหารต้องใช้ถ้อยคำไพเราะ และเทศนาโวหารต้องกล่าวตรงไปตรงมา

จ. ไวยากรณ์ กรมคำร่า กระทรวงศึกษาธิการ ฉันทลักษณ์

จากคำนำเมื่อพิมพ์ครั้งแรก ร.ศ. 110 ระบุว่า หนังสือสยามไวยากรณ์เล่มนี้ ใ้ใช้เป็นหนังสือแบบเรียนระโยค 3 ชั้น 5 (กรมคำร่า กระทรวงศึกษาธิการ 2468 : คำนำ) ในการพิมพ์ครั้งแรกคงอยู่เพียงโคฎกฉันท์ เพราะโรงพิมพ์ศึกษาพิมพ์การของกรมศึกษาธิการเลิกไป ต่อมาพระเจ้าสุภยวาทราชูปถัมภ์เจ้าภักติกษัตริย์สยามอริยวงศกรมศึกษาธิการได้ทรงทราบว่พระยาอิศรพันธุ์โสภณได้รับอนุญาตานเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ให้เรียบเรียงกอของเกาที่ค้างไว้จึงได้ทรงขอตนฉบับที่พระยาอิศรพันธุ์โสภณได้รวบรวมไว้นั้นมาจัดการพิมพ์ต่อไป

เนื้อเรื่องกล่าวถึง ฉันทลักษณ์คำบังคับ

โคลง - ขอบบังคับโคลง

- โคลงชนิดต่าง ๆ เช่น โคลง 2 คั่น โคลง 3 คั่น

โคลงคั่นวิวิธมาลี

โคลงคั่นบาทกฤษณร ฯลฯ

ร่าย - ฉันทลักษณ์ร่าย

- ร่ายชนิดต่าง ๆ ก่อ ร่ายโบราณ ร่ายสุภาพ

ร่ายคั่น ร่ายยาว ลิลิต

ฉันท - ขอบบังคับฉันท

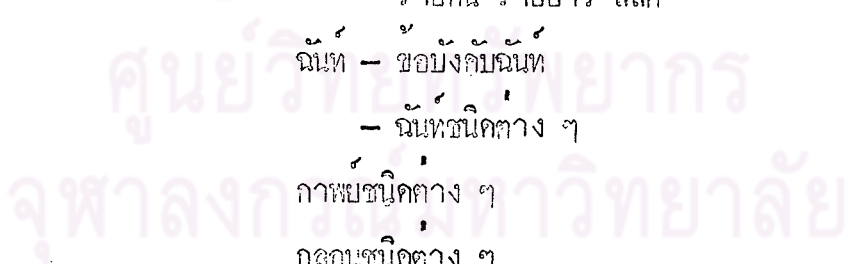
- ฉันทชนิดต่าง ๆ

ภาพชนิดต่าง ๆ

กลอนชนิดต่าง ๆ

กล - กลดตรีเพระค้ำ กลอักษรกลอนตาย กลยัตติภังค์

กลอักษรสังวาส กลบพยัคฆ์ฆาต ฯลฯ

แบบเรียนศัพท์กรมศึกษาธิการ ศัพท์เทียบมคธ สันสกฤต ไทย

ร.ศ. 126 (พิมพ์ครั้งที่สอง)

แบบเรียนนี้เทียบไต่กับหนังสือสเปดลิงบุค (Spelling Book)

ของฝรั่งนั่นเอง ในคำนำของหนังสือ (กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 126) บอกถึงสาเหตุที่ต้องมีหนังสือเรียนจำพวกนี้เป็นเพราะ " . . . ที่จะเรียนหนังสือให้อ่านออกเขียนได้ให้พอแก่คำที่ไรกันอยู่ในข้อความในภาษา ก่ยอมตองอาศัยการรู้จักศัพท์นั้น ๆ ซึ่งเป็นถ้อยคำต่าง ๆ ก็ การที่ตองการความรู้อย่างนี้ก็ไม่มอันใด นอกจากตองจำศัพท์นั้น ๆ ได้ "

หนังสือเล่มนี้จึงไต่รวบรวมคำศัพท์ที่มาจากภาษามคธสันสกฤต เลือกลงเฉพาะคำศัพท์ที่ไรกันอยู่เป็นประจำ แล้วจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การจดจำได้ดังนี้

- จำพวกสระ ะ กับ สระ ำ
- จำพวกสระ ะ กับ ฤ
- จำพวกสระ ะ กับ ฤ
- จำพวกสระ ะ กับ ฤ

การเทียบคำศัพท์ในภาษามคธหรือบาลีเป็นหลัก แล้วให้ความหมาย ยกตัวอย่างคำที่ไร เช่น จำพวก สระ ะ กับสระ ำ

มคธ	สันสกฤต	ไทยไช	แปลว่า	ตัวอย่าง
อหัมมะ	อหรม	อาหรม	ไม่เป็นธรรม	ใจอาหรม
อกัมมะ	อกพย	อกพย	ไม่ควร	วาสนา อกพย
อัสสัจจะ	อัสศย	อัสศย	ไม่จริง	คนอัสศย
อัสสะมะ	อาศรม	อาศรม	ไม่มีความจริง	
อุปัททวะ	อุปัทว	อุบาทว	กฤฎิถาณี	อาศรมศาลา
กนตา	กานตา	กานคา	ความวุ่นวาย	เกิดอุบาทว
			นางงาม	กระกองแถว
			นางเป็นที่ยินดี	กานคา

มคธ	สันสกฤต	ไทยไช	แปลว่า	ตัวอย่าง
ปิตตะ	ปาคร	บาคร	ภาษาที่พระสงฆ์ รับนิเทศ	พระอุมาคร

1.2 แบบเรียนส่งเสริมการอ่าน หมายถึงแบบเรียนที่กำหนดให้อ่าน
ในชั้นเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านและการเขียน เนื้อหา มักจะให้ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ
จากหลักสูตร มีรายชื่อดังนี้

<u>หลักสูตร พ.ศ. 2438</u>	ประโยค 2	ชั้น 1	พระราชพงศาวดารราชวงศ์ปัจจุบัน
		ชั้น 2	พระราชพงศาวดาร เล่ม 1
		ชั้น 3	พระราชพงศาวดาร เล่ม 2
	ประโยค 3	ชั้น 1	หนังสือชั้นสูงเล่มหนึ่งเล่มใดในภาษาไทย
		ชั้น 2	อ่านอย่างชั้น 1
		ชั้น 3	อ่านอย่างชั้น 2
		ชั้น 4	อ่านอย่างชั้นก่อน ๆ

<u>หลักสูตร พ.ศ. 2448</u>	ชั้น 1	อ่านหนังสือความเรียงและหนังสือกาพย์กลอน ทั้งให้หัดอ่านหนังสือโบราณด้วย
	ชั้น 2	อย่างเดียวกับปีที่ 1 แต่ให้ยากกว่า
	ชั้น 3	อย่างเดียวกับปีที่ 2 แต่ให้ยากกว่า

ฉะนั้นแบบเรียนเล่มสำคัญคือ หนังสืออ่านพระราชพงศาวดาร

หนังสืออ่านพระราชพงศาวดาร (ร.ศ. 120) หนังสืออ่าน

พระราชพงศาวดารของกรมศึกษาธิการเดิมที่มีเพียง 2 เล่มเท่านั้น เล่ม 1 ใช้เรียนใน
ประโยค 2 ชั้น 2 และเล่ม 2 ใช้เรียนในประโยค 2 ชั้น 3 ต่อมาเมื่อมีการขยายชั้น
เรียนประโยค 3 เป็น 4 ชั้นใน ร.ศ. 118 ประโยค 3 ชั้น 1 จึงยังไม่มีหนังสือสำหรับ
อ่าน พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ จิ่งโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งพระราช-
พงศาวดารพิสดาร เป็น 3 เล่มดังนี้ เล่ม 1 ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1
(พระเจ้าอู่ทอง) จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 7 (พระศรีสุธรรมราชา) เล่ม 2

ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 3 (พระนารายณ์มหาราช) จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (พระที่นั่งสุริยามรินทร์) และเล่ม 3 ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (พระเจ้าตากสิน) จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 4 (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)

หนังสือเล่มนี้ไม่ออกชื่อผู้แต่ง กล่าวไว้ในคำนำแต่เพียงว่าเป็นหนังสือเก่าที่ยังไม่ได้ชำระต้นฉบับ อักษรเคลื่อนคลาดและขาดตกบกพร่องมาก กรมศึกษาธิการจึงได้ชำระแก้ไขอักษรใหญ่ถูกต้อง รวมทั้งแก้ไขข้อความบางตอนที่เคลื่อนคลาดให้ตรงตามพระราชพงศาวดารสังเขปที่กรมศึกษาธิการได้ชำระแล้ว ฉะนั้นการลำดับความจึงถือเอาเนื้อหาความในพระราชพงศาวดารสังเขปที่พิมพ์ไว้ในส่วนหน้าของหนังสือเป็นหลัก และมีเนื้อความขยายอย่างละเอียดพิสดารขึ้น เช่น ในแผ่นดินสมเด็จพระมหินทราธิราชครั้งที่ 2 ฉบับสังเขปกล่าวแต่เพียงสั้น ๆ ว่า "จึงพระมหินทราธิราชโอรส, ได้เสวยราชสมบัติสืบไปได้ 1 ปี. ลุศักราช 918 ปีมโรงอัฐศก, ถึง ณ วัน 7 11 9 ค่ำ. เสียพระมหานครศรีอยุธยาแก่พระเจ้าหงสาวดี" (กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 120 : ฎ) แต่ขยายความในพระราชพงศาวดารเล่ม 1 ถึง 15 หน้า (ตั้งแต่หน้า 76-90)

นอกเหนือจากเนื้อความแล้ว กรมศึกษาธิการได้ทำคำแปลศัพท์และคำถามไว้ในส่วนท้ายของหนังสือแต่ละเล่ม เพื่อช่วยในการเรียนการสอนของครู คำแปลศัพท์จะเรียงตามลำดับหน้า เช่น

หน้า 1 1 เพลา 3 นาฬิกา - เวลา 3 โมง 9 บาท - 9 นาที

2 สถาปนา - ก่อสร้าง (แรกสร้าง) พระมหานครศรีอยุธยา - ชื่อเมืองหลวงของประเทศสยามในเวลาโนน

3 โจมทัพ - รีบยกออกไปตีกองทัพที่มีหน้าใหญ่ตัว

หน้า 2 1 ค่าย - ที่ลอมวงสำหรับกองทัพตั้งอยู่

2 แยกฉาน - แยกยับเยินไม่กุมกันเขาได้

3 เสียพระศรีสวัสดิ์ - เจ้าขอพระศรีสวัสดิ์
ตายในที่รบ

4 ชุนคำรวจ - คำรวจผู้เป็นใหญ่

สำหรับคำถามนี้ด้วยกัน 33 ข้อ โดยครูทองเปลี่ยนข้อความ
ถามที่นักเรียนอ่านจบลงในแผ่นคินหนึ่ง ๆ (กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 120 : 296) เช่น

- (1) สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พระเจ้าอู่ทองมาจากไหน
สร้างกรุงเมื่อศักราชเท่าใด โดยย้ายแลสร้างเมือง—
หลวงกี่แห่ง
- (2) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้ทำศึกที่ไหนบ้าง
มีเมืองขึ้นเท่าใด ฯลฯ

หนังสืออ่านพระราชพงศาวดารได้แนะนำวิธีสอนไว้ในคำนำ
ของหนังสือ เช่นเดียวกับหนังสือแบบเรียนในยุคแรก วิธีสอนกล่าวไว้ดังนี้

1. การที่จะเรียนหนังสือพระราชพงศาวดารนี้
มีความรู้ที่จะเข้าใจครุฝึกหัดนักเรียน ไซ้แต่อ่าน
อย่างเดียว ให้เขียนตามคำบอกก็ได้
2. ครูจะหัดให้นักเรียนเรียงความก็ได้ ถ้าอ่านถึง
เรื่องตอนใดซึ่งมีลักษณะเป็นไบบอกร ครูจึงให้
นักเรียนแต่งเป็นไบบอกราชการขึ้นบ้าง ตาม
ตัวอย่างที่วางไว้ข้างท้าย เลม 2 เลม 3 นั้น
3. ถ้าเรื่องที่จะทำนั้น จะเป็นวิธีรายงานก็ได้ทำให้เป็น
รายงานระยะทางหรือวิธีชมนก ชมไม้ แลชมสัตว์
หรือมีจินตภาพโดยลำนำต่าง ๆ ก็ได้ ซึ่งไซ้เกี่ยว
ไปในช่วงยามเวลายากจนหนักหนา
4. ถ้าถึงที่เข้าศึกษาชั้นเขาคี หรือมีพระราชศาสน
ศุภอักษรก็ดี ครูควรตั้งคำถามให้ศิษย์ตอบคำหว่าหรือ
แกกระบวนสี่ก แลแต่งครอบราชศาสนศุภอักษรด้วยก็ได้
5. ครูต้องหาเรื่องในพระราชพงศาวดารนี้มาตั้งคำถาม
ใหม่ ๆ เช่นตัวอย่างว่า เป็นไฉนบอกหนึ่งหนักมาก
เหลือกำลังที่จะชกรอกขึ้นกวางขึ้น จึงให้รว่าหนักเท่าไร
นั้น นักเรียนจะคิดอย่างไรจึงจะรนำหนักป็นโค
ดังนี้ เป็นต้น หรือในคำปฤกษาหาหรือพระราชโองการ
คำรัสถามก็ดี แม่ทัพหว่ารอกดี ดูรถามสำหรับให้เด็กตอบ
ไฉนจำเรื่องแมนเป็นตอน ๆ แลดูจะถูเรื่องกันง่าย
ใหญ่หมายเหตุเบคเหตุลคขวางท่ายแลเวลาเรื่องหรือแต่ง
เรื่องบาง ตามแต่ครุคิดเห็นว่าขอใดควร

ส่วนแบบเรียนทางวรรณคดีนั้น ในหลักสูตร พ.ศ. 2438 ไม่ระบุชื่อหนังสือไว้ เพียงแต่กำหนดควาให้อ่านหนังสือชั้นสูงเล่มใด เล่มหนึ่งในภาษาไทย (ประโยค 3 ชั้น 1) สันนิษฐานว่าหนังสือชั้นสูงดังกล่าวก็คือ หนังสือวรรณคดีนั่นเอง ซึ่งครูผู้สอนเป็นผู้เลือกตามความเห็นเหมาะสม ในหลักสูตร ร.ศ. 124 วิชาเขียนชั้น 2 กล่าวว่า "ใ้หายากถึงราชาธิราช และกฤษณาสมันทอง " และชั้น 3 บอกว่า "ใ้หายากถึงมหาชาติและจากหนังสือที่ไม่เคยอ่าน " ฉะนั้นในยุคนี้ได้ใช้หนังสือวรรณคดีเป็นแบบเรียนแล้ว แต่ควยจุดประสงค์เพื่อฝึกทักษะการอ่าน และการเขียนมากกว่าจะให้จดจำเนื้อเรื่อง และซ้ำซึ่งในรหัสไ้เพราะของบทกลอนดั้งสมัยต่อมา

2. แบบเรียนภาษาไทยยุคกลางเมื่อวิชาภาษาไทยรวมเป็นหมวดวิชา

เมื่อหลักสูตรภาษาไทยเลิกอิงแบบเรียนดั่งยุคที่ผ่านมา ในหลักสูตรจึงมิได้บังคับเรียนหนังสือเรื่องใด โดยเฉพาะแบบเรียนทางภาษา หลักสูตรให้เฉพาะรายการที่ท่องสอนเท่านั้น มิได้บังคับว่าต้องใช้หนังสือของกระทรวงธรรมการ แต่แบบเรียนทางวรรณคดีกลับทวีความสำคัญขึ้นจนกลายเป็นแบบเรียนบังคับในที่สุด เริ่มตั้งแต่หลักสูตรมัธยมสูง ร.ศ. 130 กำหนดควาให้อ่านจินตกรรมนิพนธ์ เช่น พระราชนิพนธ์การอิเหนา นิทราชากริต ชุนชางชุนแผน เป็นต้น และต่อมาเมื่อมีแจ้งความเรื่องหนังสือเรียนของกระทรวงธรรมการ แบบเรียนบังคับล้วนเป็นแบบเรียนทางวรรณคดีทั้งสิ้น เช่น แจ้งความใน พ.ศ. 2471 และ 2472 ชั้นมัธยม 8 กำหนดให้อ่านหนังสือลิลิตตะเลงพ่าย โคลงนิราศนรินทร์ อิลราชคำฉันท์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร ร่ายยาวเทศน์มหาชาติ เรียนละเอียดยกกับกัณฑ์กริย และสามัคคีเภทคำฉันท์ แจ้งความกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2481 ชั้น ม.6 ให้อ่านเรื่องนิทราชากริต เทศน์พระราชประวัติและพระราชพงศาวดารกรุงเทฯ และปลุกใจเสื่อป่าฉบับของกระทรวงธรรมการ *

* แจ้งความฉบับอื่นดูเพิ่มเติมในภาคผนวก จ หน้า 229-237.

การเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์การใช้หนังสือแบบเรียนครั้งสำคัญเกิดขึ้นในสมัยที่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต (กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร) ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2470 พระองค์ได้สั่งยกเลิกแบบเรียนบังคับทั้งหมดเพื่อเปิดหนทางให้มีผู้แต่งตำรามากขึ้น และให้ครูมีโอกาสเลือกใช้ในวงที่กว้างขึ้น (ม.ล.ปิ่น มาลากุล 2512 : 22-23) เพียงแต่ทางโรงเรียนต้องขอความเห็นชอบจากกระทรวงเป็นประจำไป และหนังสือที่เลือกใช้นั้นต้องผ่านการตรวจอนุมัติจากกระทรวงเรียบร้อยแล้ว (รอง ศยามานนท์ 2495 : 120-121) ฉะนั้นระยะนี้จึงมีหนังสือคู่มือนักเรียนที่กระทรวง-ธรรมการได้ตรวจเห็นชอบและอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ออกวางขายหลายเล่ม เช่น หนังสือคู่มือวิชากรีกวิทย์ไทย สำหรับชั้นมัธยมปลายของขุนวิรุฬห์จรรยา และพระปวโรฬารวิทยา ซึ่งมีด้วยกัน 3 เล่ม คือ หนังสือคู่มือมหาเวสสันดรชาดก ราคา 95 สตางค์ หนังสือคู่มือตะเลงพ่าย ราคา 50 สตางค์ และหนังสือคู่มือสามัคคีเภทคำฉันท์ ราคา 50 สตางค์ นอกจากนี้ยังมีหนังสือคำตอบข้อสอบไล่ไวยากรณ์ไทย สำหรับชั้นมัธยมปลายของผู้แต่งชุดเดิม หนังสือหลักอ่านฉันทและตัวอย่าง แบบเรียนบทกวีและแบบเรียนเรียงความภาษาไทยของขุนสุนทรภานิก

เมื่อได้ประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พ.ศ. 2479 แล้วแบบเรียนที่เคยอนุมัติให้ใช้ในโรงเรียนได้แก่ กระทรวงธรรมการได้วางหลักเกณฑ์ว่า เมื่อจะพิมพ์ใหม่คราวใดต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ทุกครั้ง เพื่อจะได้ตรวจตราเนื้อหาให้ตรงตามหลักสูตรและประมวลการสอน จนกระทั่ง พ.ศ. 2492 นโยบายเรื่องหนังสือแบบเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือกระทรวงศึกษาธิการต้องการให้มีหนังสือแบบเรียนที่มีคุณภาพ จึงได้วางระเบียบว่าด้วยการจัดทำตำราและแบบเรียน ฉะนั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นไปหนังสือแบบเรียนที่จะใช้ในโรงเรียนใดต้องเป็นแบบเรียนที่ชนะการประกวดหรือที่มอบหมายให้เจ้าหน้าที่หรือบุคคลที่เห็นสมควรเรียบเรียงขึ้นเท่านั้น ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิชั้นชุดหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณาแบบเรียนและกำหนดวิธีการจัดทำแบบเรียนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ (รอง ศยามานนท์ 2495 : 149)

สำหรับเงินรางวัลที่ให้นั้น ในปี พ.ศ. 2500 กรมวิชาการ (2500 : 288-293) ได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการให้รางวัลผู้ได้รับมอบหมายให้จัดทำหนังสือตำราและแบบเรียนอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการให้รางวัลแก่ผู้ชนะการประกวดหนังสือ ตำราและแบบเรียน โดยมีกรรมการตรวจหนังสือตำรา และแบบเรียนเป็นผู้พิจารณาแบบเรียน ว่าควรได้รับรางวัลใดใน 3 รางวัล คือ

อันดับ 1 เรียบเรียงขึ้นจากผลงานการค้นคว้าของตนเอง หรือ ประดิษฐ์ขึ้นใหม่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างยิ่ง หรือยังไม่เคยมีพิมพ์ขึ้นใช้ในกระทรวง-ศึกษาธิการ ประณีตเรียบร้อย คำอธิบายแจ่มแจ้งชัดเจนดีมาก

อันดับ 2 เรียบเรียงขึ้นจากผลการค้นคว้าของผู้อื่น หรือจาก ต้นฉบับของผู้อื่นหลาย ๆ ฉบับ เป็นประโยชน์ต่อศึกษามาก หรือมีของเดิมอยู่แล้วแต่ล้าสมัย ได้แก้ไขใหม่โดยเพิ่มเติมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ประณีตเรียบร้อย คำอธิบายชัดเจนดี

อันดับ 3 แปลและเรียบเรียงโดยอาศัยต้นฉบับของผู้อื่น เป็น ประโยชน์ต่อการศึกษา ประณีตเรียบร้อย คำอธิบายชัดเจน

แบบเรียนที่ได้รับมอบหมายให้จัดทำ อันดับ 1 ได้รับรางวัล 10,000-15,000 บาท อันดับ 2 ได้รับรางวัล 6,000-12,000 บาท และอันดับ 3 ได้รับรางวัล 3,000-8,000 บาท ส่วนแบบเรียนชนะการประกวดชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้รับ 2,000-8,000 บาท ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับ 6,000-12,000 บาท และชั้นเตรียมอุดมศึกษา หรือเทียบเท่าได้รับ 8,000-20,000 บาท

ฉะนั้นกล่าวได้ว่าในยุคนี้แบบเรียนภาษาไทยที่มีความสำคัญที่สุด คือ แบบเรียนทางวรรณคดี ส่วนแบบเรียนทางภาษาที่มีความสำคัญรองลงมา

2.1 แบบเรียนทางวรรณคดี มี 2 ชุด คือ แบบสอนอ่านจินตกวีนิพนธ์ หรือกวีนิพนธ์ และแบบเรียนวรรณคดีไทย

แบบสอนอ่านจินตกวีนิพนธ์หรือกวีนิพนธ์

แบบเรียนชุดนี้กรมศึกษาธิการได้จัดพิมพ์ขึ้น เพื่อฝึกทักษะการอ่าน ซึ่ง "อาจารย์จะใช้สำหรับให้นักเรียนหัดอ่านก็ได้ ให้เรียนศัพท์ก็ได้ บอกให้เขียนหรือเลือก

ใช้เป็นแบบฝึกหัดไวยากรณ์ ฝึกหัดการย่อความ เรียงความ ในการแต่งหนังสือได้ "

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 123 : คำนำ)

ความเด่นของหนังสืออยู่ที่ " เป็นหนังสือที่ทานจินตกวินต์เก่าก่อน ไครอยกรองไวควยดอยคำอันไพเราะ ได้เลือกที่ไวยาหารและวิธีประพันธ์แปลก ๆ " (กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 123 : คำนำ) เล่มที่สำคัญและน่าอ่าน ได้แก่

ก. แบบสอนอ่านจินตกวินพันธ์ กรมศึกษาธิการ คำกลอนรวมเกียรติศึกษกุมภกรรณ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ข. แบบสอนอ่าน จินตกวินพันธ์ กรมศึกษาธิการ คำกลอนรวมเกียรติศอนทาวมาลีวราชวาความ

ค. แบบสอนอ่าน จินตกวินพันธ์ กรมราชบัณฑิต คำกลอนสังข์ของตอนเลือกคู่ และหาปลาหาเนื้อ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

ง. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์อิเหนา สี่กษะหมิงกุหนึ่ง

จ. แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์

ทะเลงพาย

ฉ. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ พระอภัยมณีเมืองกรุงเมืองผลึก

ก. แบบสอนอ่านจินตกวินพันธ์ คำกลอนรวมเกียรติศอน

ศึกษกุมภกรรณ

รามเกียรติศอนศึกษกุมภกรรณนี้ เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เนื้อเรื่องเริ่มคนตั้งแตทศกัณฐ์สั่งให้กุมภกรรณออกรบ แต่กุมภกรรณทักทานห้ามปรามและขอรองให้ทศกัณฐ์ส่งนางสีดาคืนไปให้พระราม ทศกัณฐ์ไม่เชื่อฟัง กุมภกรรณจึงต้องจำใจออกรบ กุมภกรรณทำพิธีลี้ภัยหอกโมกขศักดิ์ แต่พิเภกบอกอุบายให้พระรามใช้ของคดกับหนุมานไปล้างพิธี เมื่อกุมภกรรณออกรบกับพระลักษมณ์ได้พุ่งหอกโมกขศักดิ์ถูกพระลักษมณ์สอยไป หนุมานได้ไปเอายาสังกรณตรีชวาจากเขาสรวรพยามาได้ และแกพระลักษมณ์พ้นจากสลบ พระรามออกรบกับกุมภกรรณและแฉลงศรพหมาสตร์กุมภกรรณล้ม

ความเด่นของเรื่องอยู่ที่สำนวนกลอนไพเราะ มีข้อ

นาคึกหรือคึกหลายตอน เช่น ตอนที่พระยาพิเภกไปห้ามทัพกุมภกรรณ และบอกว่าพระรามเป็น

พระนารายณ์ กุมภกรณไม่เชื่อ ผากเป็นปริศนาไปให้พระรามแก้ว

แม่นยำจริงเหมือนมึงมายกยอ

คือซีโศกหญิงโศกมารยา

ถ้าวาเป็นองค์พระจักรกฤษณ์

ท้าวภูมิจึงฤทธิ์

ก็จะแจ้งในข้อปฤตนา

ช่างงารีชายทรชน

ก็จะคิดแก้ไขไม่ขัดสน

จะเลิกพลคืนเข้าไปธานี

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 129 : 10)

กุมภกรณเป็นฝ่ายเฉลยปริศนานั้นเอง โดยกล่าวเป็นส่วนวนโวหารที่ไพเราะว่า

อันเจ้าลงกากรุงไกร

มารษาอาชรรรมพนัก

ฝ่ายองค์พระรามสามี

เมียรักของท้าวผู้เดียว

ครั้นหายเที่ยวหาไม่พบพาน

หญิงโศกคือสำนักชา

ไปเที่ยวเกี่ยวชายไม่อายุใจ

อันชายทรชนคนชั่ว

ไปเขาควยพวกไพร่

นั้นใดแกชางงารี

ไปลอบลักพาเมียเขาหนี

คือซีโศกชั่วสามาญ

ทิ้งไว้เปล่าเปลี่ยวในไพร่สามัค

จนต้องรอนราญวุ่นไป

ชั่วช้าไม่มีที่เบรียบใด

จนต้องทุกข์ขภัยพันทวี

คือท้าวพิเภกยักษ์

มีไครุคุณญาคีตา

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 119 : 13)

เนื้อเรื่องนอกจากมีความสนุกสนานชวนเพลิดเพลิน

แล้ว ยังแสดงถึงคุณธรรมของกุมภกรณ แม้ตอนไกลกายยังให้โอวาทสั่งสอนพิเภกนอชชายใน

เรื่องการทำราชการ ซึ่งเป็นขอเคื่อนใจแก่ชาราชการทั่วไปว่า

จึงเรียกพิเภกเข้ามา

ท้าวพิจะม้วยบรรลัย

ซึ่งเจ้าจะทำราชการ

สิ่งใคอย่าให้อนาทร

จงดูส่าห์แสวงหาความชอบ

จึงจะว่าคี่มีความคิด

อสุราสั่งพลางแล้วร้องไห้

ดวงใจคอยอยู่สตถาวร

ใค้เบื่องบพมลายพระทรงศรี

ผอนตามเหตุหทัยพระทรงฤทธิ์

ให้รอมรุษนาหลังระวังผิด

ญาตีมิตรจะไค้พึงอนุชา

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 119 : 81)

ข. แบบสอนอ่านจินตกรรมนิพนธ์ กรมศึกษาธิการ คำกลอน

รามเกียรติ์ ตอนท้าวมาลีวราชวาทะ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ร.ศ. 128

หน้า 40 หน้า ไม่มีคำนำ เริ่มด้วยตัวเนื้อเรื่อง

รามเกียรติ์ตอนนี้ก็เช่นเดียวกับรามเกียรติ์ตอนแรก คือ
เนื้อเรื่องที่มีคติเตือนใจ แสดงถึงคุณธรรมของผู้เป็นใหญ่ว่า จะต้องให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย

อันเหตุซึ่งเกิดสงคราม	ดูกลามเคี้ยวเข็ญเช่นฆา
เป็นคนหญิงที่ไคมา	จึงพาให้ผิดใจกัน
กูจะไประงับทั้งสองฝ่าย	ให้หายซึ่งเคียดเคียดกันนี้
จะวากกล่าวเป็นกลางทางธรรม	ให้เป็นพันธมิตรกันสืบไป

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 128 : 7)

ผู้เป็นใหญ่ในที่นี้คือท้าวมาลีวราช เมื่อได้รับฟังคำฟ้องร้องเรียนจากทศกัณฐ์หลานรัก ก็ไม่หุนหัน
ฟังความข้างเดียว แต่ให้หาคุณความมาไต่สวน เข้มคนกลางคือเหล่าเทวดามาชุมนุมเป็นพยาน

ส่วนนวนโวหารไพเราะระรื่นหู ให้ความรู้สึกคล้อยตาม
และยังสามารถใช้คำสร้างภาพพจน์อย่างแจ่มกระจ่าง เช่น

เมื่อนั้น	ท้าวมาลีวราชรังสรรค์
เห็นนางสีดาวิदारณ	งามคังควงจันทร์ไม่ราตี
มาครแมนถึงองค์พระอูมา	นางสุชาดาโฉมศรี
นางสุจิตราเทวี	สุนันทานารีอรทัย
ทั้งสุธรรมมานงคราญ	จะเปรียบงามเขาวมาลย์ก็ไม่ได้
ทิวสวรรค์ชั้นฟ้าสุราลัย	ไกลกันกับโฉมนางสีดา
กระนั้นแหละหรือทศกรรฐ์	จะไม่ผูกพันเสนาหา
พาทั้งโคกรวงษ์ในลงกา	แสนสุโยธาวายปราณ
แต่กัญหรงทศธรรม	ยังหวาดหวั่นเคลิ้มไปด้วยสงสาร
หากมีอุเบกขาญาณ	จึงประหารเสียได้ไม่โยคี

(กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 128 : 28)

ค. แบบสอนอ่านจันทกวีนิพนธ์ กรมราชบัณฑิต คำกลอนสั่งของ
คอนเลือกคู่ และหาปลาหาเนื้อ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ร.ศ. 131

สั่งของเป็นบทพระราชนิพนธ์ละครนอกที่มีเนื้อเรื่อง
 สุกสนาน คลกขขันตลอดทั้งเรื่อง เริ่มตั้งแต่ท้าวสามลีหรีคำทั้ง 7 เลือกคู่ เพราะถือคติว่า

จะจัดแจงแต่งตามอารมณ์เรา	เหมือนชมเขาโคขื่นให้กินหญ้า
กลัวเกลือกหึงเจ้าชู้ชู้	มันจะไม่เล่นหากมีรู
นางเ็นชอบนางยาไม่ว่าใคร	ปลูกเรือนทองตามใจผู้อยู่
คำโบราณทานว่าไว้เป็นครู	พิเคราะห์เหตุให้ทองท่อนองนัย

(กรมราชบัณฑิต ร.ศ. 131 : 1-2)

พี่สาวทั้ง 6 เลือกชายสูงศักดิ์เป็นที่พอใจของพระบิดา แต่ของนุชสุดของนางรจนาเลือกเจ้าเงาะ
 คนบาบทำให้พระบิดาโกรธมาก ได้ไปอยู่กระทอมปลายนา ต่อมาเจ้าเงาะได้แสดงความสามารถ
 หลายอย่างจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เนื้อเรื่องให้คติเตือนใจอย่างยิ่งว่าการวิเคราะห์หัดสิน
 คุณค่าของคนมิใช่จะดูที่รูปร่างภายนอกเท่านั้น ข้างนอกดูน่าเกลียด แต่ข้างในหรือแก่นแท้อาจจะ
 เป็นคนดี มีความสามารถก็ได้ เปรียบดังเจ้าเงาะที่ภายในเป็น "ทองทั้งองค์อรามตา" เนื้อ
 เรื่องต่อมาแสดงถึงความจริงในข้อนี้ เจ้าเงาะมิใช่คนสำรวยหยิบหยองคอยให้รรยาปฏิบัติ
 เอาใจเท่านั้น แต่

เขาคำว่าสอนสั่งเมีย	ให้เมียปั่นฝ้ายทอดผ้า
เจ้าเงาะหัดตีกรับขับเสภา	รจนานั่นฝ้ายสบายใจ

(กรมราชบัณฑิต ร.ศ. 131 : 36)

และยิ่งเมื่อท้าวสามลีหรีลูกเขยไปหาปลาหาเนื้อ เจ้าเงาะก็สามารถหาได้มากกว่าทุกคน
 เพราะเป็นคนที่มีวิชาความรู้ จึงใช้ความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์ได้คงใจเหมือนมีเวทมนตร์จะ
 เรียกเอาปลาเนื้อเท่าไรก็ได้

เนื้อเรื่องจึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นบทเรียน
 ประกอบกับสำนวนกลอนที่เรียบง่ายแต่ให้อารมณ์คลกขขันครื้นเครง สั่งของจึงได้รับเลือก
 ให้เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในชุดหนังสืออ่านจันทกวีนิพนธ์

ง. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ อิเหนา คีตกะหมังกุหนิง ฉบับของ

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2487

อิเหนาคอนที่คัดเลือกมาให้เรียนนี้เป็นเรื่องของการรบระหว่างท้าวกะหมังกุหนิงกับเมืองกาหา แดกแฝงแนวคิดเรื่องความรักไว้หลายประการ เช่น ความรักในหน้าที่และวงศ์ตระกูลยอมอยู่เหนือความรักใคร่ฉันทูสาว อิเหนาจำเป็นต้องพรากจากนางจินตะหราทิ้งรัก เพราะจำต้องรบเพื่อศักดิ์ศรีของราชวงศ์อสูรแคหว่า

แมนเสียคาหาก็เสียวงศ์

อภัยถึงองค์อสูรยา

(กรมสามัญศึกษา 2487 : 38)

และความรักใคร่ในบุตรยอมอยู่เหนือเหตุผล ท้าวกะหมังกุหนิงแม่จะรู้ว่าตายถ้าไปรบก็จำเป็นต้องไปเพราะ

พิงพิถกษาพนาวัน

จะอาสัญเพราะลูกดั่งกลาวมา

(กรมสามัญศึกษา 2487 : 3)

และ

แม่วิหยาสะก่ามคมาย

พิงคองตายด้วยโอรสา

ไหนไหนจะตายวายชีวา

ถึงเร็วถึงช้าก็เหมือนกัน

แต่ความเคนเห็นอคติธรรมที่กลาวมาแล้วคือ ส่วนนกลอนไพเราะทุกคำ ทุกบท ทุกตอน จนไกรบียกย่องว่าเป็นยอดของกลอนบทละครว่า ในตอนที่จินตะหราตัดพ้อท้าวอิเหนาฟังไพเราะจับใจ เรียกรวมดั่งสะท้อนใจจากผู้อ่านได้ไม่น้อย

โธว่าอนิจจากรัก

พิงประจักษ์ดังสายน้ำไหล

ตั้งแต่จะเขี้ยวเป็นเกลียวไป

ไหนเลยจะไหลคืนมา

สตรีใดในพิภพจบนแดน

ไม่มีใครใดแคนเหมือนอกขา

ควายไฝรักให้เกินหักตรา

จะมีแค่วณนาเป็นเนื่องนิจ

โธว่านาเสียกายตัวนัก

เพราะเซ้อดินหลงรักจึงซ้ำจิต

จะออกซ้อล่อชวไปทั่วทิศ

เมื่อปลั่งคึกคึกแล้วจะโทษใคร

(กรมสามัญศึกษา 2487 : 37-38)

และเมื่ออิเหนาตกอยู่ในอารมณ์เศร้าเสียคายนางบุษบา ก็ใช้เสียงและความหมายของคำ รวมทั้งความเปรียบอธิบายถึงความเรารอนใจของอิเหนาจนผู้อ่านสามารถเห็นภาพพจน์ของอิเหนาในขณะนั้น รวมทั้งเข้าใจอารมณ์ของอิเหนาคอย

จะคิดในคืนะออกเอย
พระเร้งรอนรานหยานใจ
มาถูกใจไคคคิดสิการแล้ว
ร้าวระย้าจ้ำจืดเจ็บดูรา

อนิจจาพี่จะทำประการใด
จะไค้เซยชมชิตพิสมัย
คิงเพลิงกาดมลาญใหม่ทั้งกายา
คิงดวงแก้วตกทองแผนผา
ประหนึ่งว่าจะวายชีวี
(กรมสามัญศึกษา 2467 : 91)

จ. แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์

ทะเลงพาย พ.ศ. 2494

มีคำนำในการพิมพ์แต่ละครั้ง ทอควยเนื้อเรื่อง คอนทาย

มีคำอธิบายศัพท์ยาก

เรื่องทะเลงพายเป็นเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงชนช้างมีชัยชนะเหนือสมเด็จพระมหาอุปราชาแห่งเมืองพม่า คำเนินความตามเรื่องในพระราชพงศาวดาร ฉะนั้นเนื้อเรื่องจึงมีคุณค่าควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติไทยในวงที่นากากภูมิใจอย่างยิ่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กวีผู้พิมพ์ได้ทรงใช้ความสามารถเฉพาะพระองค์ทรงสร้างเรื่องทุกแห่งแลงให้มีรสชาดชวนอ่านยิ่งขึ้น โดยการใส่บทนิราศของพระมหาอุปราชา เรียกอารมณ์ ความรู้สึกภาพพจน์ และจินตนาการของผู้อ่าน บางบทเลือกใช้คำไค้คิดทั้งเสียงและความหมาย เช่น

มาเคี้ยวเป็ดียวอกอ่า
สติคอยู่เองคคุณ
พิศโพเพกณะพญู
พลางคะนึ่งนุชนอย

อายุสุ
ละทอย
บานเบิก ใจนา
แนงเนอนวลสงวน

(กระทรวงศึกษาธิการ 2494 : 31)

บางบทใช้โวหารเปรียบเทียบได้คือสมุรณแบบจนเกิดภาพพจน์จินตนาการ เช่น

เฉอปรางเปรียบนาฏนอง	นวลปราง
รักคังรักนุชพลึง	พุ่มวย
ของนางเงกของนาง	คล้ายคลี่ ลงฤา
โศกพิโศกสมควย	คังไม่นามมี
อบเชยอบธนช	เฉอสม ญาฤา
อมวาวอมรม	รินเวา
อบเชยที่เชยชม	กลั่นอบ เฉอนา
อบกิงอบองคเจา	จคิให้เรียมชม

(กระทรวงศึกษาธิการ 2494 : 32)

และในตอนสำคัญที่สุดของเรื่อง คือ ตอนนำสงครามยุทธหัตถี กวีผู้ประพันธ์ทรงใช้คำให้ภาพที่ดูงดงาม แตกต่างและยิ่งใหญ่ของยุทธหัตถี

สองโจมสองจุงวาง	บ่ารุง
สองขัตติยสองขอชู	เชคตำ
กระดิ่งกระลอกกู่	ไววอง นั๊กนา
ควาญขบคชแข่งคำ	เชนเขี้ยวในสนาม
ขุนเสียมสามารถคาน	ขุนตะเลง
ขุนตอขุนไปเยง	หยอนหาว
ยอหัตถ์เทคคของเลบง	อังกูส ไกอแฮ
งามเรงงามโททาว	ทานสูศึกสาร

(กระทรวงศึกษาธิการ 2494 : 120)

ฉ. หนังสืออานกวีนิพนธ์ พระอภัยมณีเมื่อกองเมืองผลิก

สำหรับชั้นมัธยมปีที่ 3 ของกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2490

พระอภัยมณี เป็นผลงานของสุนทรภู่ เจ้าคำรับกลอน คลาคล้ำต่อเอาสัมผัสในเป็นสำคัญ และนิยมใช้คำสามัญง่าย ๆ เป็นพื้น ผลงานของสุนทรภู่จึงฟังไพเราะและเข้าใจง่าย เป็นที่พอกพอกใจของผู้อ่าน ในบรรดาหนังสือบทกลอนที่สุนทรภู่แต่งไว้ มีผู้เห็นพ้องต้องกันโดยมากกว่าเรื่องพระอภัยมณีเป็นที่ที่สุด เพราะเป็นหนังสือเรื่องยาวที่แต่งดี ทั้งกลอนและความคิดที่ผูกเรื่อง กระทรวงศึกษาธิการจึงได้คัดลอกเอามาใช้เป็นแบบเรียนตามต้องการ ตอนที่คิดมาให้นักเรียนเรียนนั้นคือ

ตอนที่ 23	พระอภัยมณีอภิเษกกับนางสุวรรณมาลี
ตอนที่ 24	กำเนิดสุคนธ์สาคร
ตอนที่ 25	สุคนธ์สาครเข้าเมืองการเวก
และ ตอนที่ 26	อุศเรนตีเมืองผลิก

ก่อนถึงเนื้อเรื่องมีเนื้อเรื่องย่อเพื่อนำเข้าสู่บทเรียน และช่วงสุดท้ายมีคำอธิบายศัพท์ ส่วนบทกลอนที่ถือว่าไพเราะกินใจ มีความหมายลึกซึ้งเป็นคติเตือนใจที่น่าฟังอย่างยิ่งคือ

บัดเคี้ยวคั่งหึ่งแห่งวังเวงแวว	สะอื้นแล้วเหลียวแลชะเง้อหา
เห็นโยคีขีรุงพุ่งออกมา	ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต
แล้วสอนวาทะยาไวโอมุขย	มันแสนสุดลึกดำเหลือกำหนด
ถึงเดาวัลยพันเกี่ยวที่เสียวลค	ก็ไม่คคเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
มธุขยนทรภู่อยู่สองสถาน	บิดามารดาก็รักมักเป็นผล
ที่ฟังหนึ่งฟังใดแตกายคน	เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
แมนใครรักภักมิ่งซังซงตอบ	ไหวรอบคอบคึกค่านะหล่านหนา
รูสิ่งไรไม่รูวิชา	รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
จงคิดคามไปเอาไม่เท่าเกิด	จะประเสริฐสมรักเป็นศักดิ์ศรี
พอเสวีจคำสำแดงแจ้งคดี	รูปโยคีหายวับไปกับตา

(กรมสามัญศึกษา 2490 : 51-52)

แบบเรียนวรรณคดีไทย

หนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทยมีด้วยกัน 5 เล่ม เล่ม 1, 2, 3 ใช้ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เล่ม 4 และ 5 ใช้ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หนังสือชุดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการพิจารณาเห็นว่า หนังสืออ่านภาษาไทยที่ใช้ในชั้นต่าง ๆ ในเวลานั้นยังไม่เหมาะสมกับกาลสมัย และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ จึงได้ตั้ง "คณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทย" มีหน้าที่คัดเลือก แก้ไข ปรับปรุง และจัดทำแบบเรียนขึ้นใหม่ให้เหมาะสม คณะกรรมการจึงได้ดำเนินงานจัดทำหนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทย สำหรับชั้นเตรียมอุดมศึกษาขึ้นก่อนเพื่อใช้กับนักเรียนหลักสูตรประโยคเตรียม-อุดมศึกษา พ.ศ. 2499 เมื่อประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2503 คณะกรรมการก็ได้จัดทำหนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 1, 2 และ 3 ขึ้นมา

แบบเรียนชุดนี้พัฒนาจากหนังสือเรียนชุดจินตทัศน์นิพนธ์อย่างเห็นได้ชัดจากการให้นักเรียนเรียนวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งยาว ๆ มาเป็นการตัดตอนจากวรรณคดีหลายเรื่อง หลายรส และหลายรูปแบบมารวมไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันในรูปของหนังสือชุมนุมวรรณคดี นอกจากนี้ยังได้ให้รายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ อีกด้วย หายเรื่องก็ยังมีการพิมพ์เป็นแนวทางในการสอนแก่ครู ดังคำชี้แจง (กระทรวงศึกษาธิการ 2514 : ฉ) ของคณะกรรมการดำเนินการปรับปรุงหนังสืออ่านภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ว่า

หนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทยสำหรับชั้นเตรียมอุดมศึกษานี้ คณะกรรมการได้จัดทำเพื่อให้สะดวกทั้งครูและนักเรียน โดยจัดทำคำอธิบายอย่างละเอียด และกำหนดกิจกรรมไว้พอเป็นแนวทางหายเรื่องทุกเรื่อง ขอชี้แจงว่ากิจกรรมที่กำหนดไว้นั้น ครูพึงเลือกใจตามสมควรไม่จำเป็นต้องปฏิบัติทุกข้อ หรืออาจปลูกแหล่งใจกิจกรรมบางอย่างอื่นนอกเหนือจากที่เสนอไว้ก็มิได้ คณะกรรมการมีใจว่าหนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทย สำหรับชั้นเตรียมอุดมศึกษาข้างายและสะดวกแก่การสอนนักเรียน นักเรียนสามารถอ่านตามคำพึงใจหลายเรื่อง เป็นการช่วยให้เรียนไต่ทันตามหลักสูตร

กิจกรรมที่เสนอแนะให้เลือกปฏิบัติตามควรแก่กรณี เช่น

1. การอ่าน เพื่อฝึกทักษะการอ่าน ทั้งทำนองเสนาะและอ่านตามธรรมชาติ ต้องอ่านให้ชัดเจนน ถูกต้องทั้งถ้อยคำและวรรคตอน
2. การถอดคำประพันธ์ เลือกถอดจากข้อความที่เป็นภาพพจน์หรือใช้คำน้อยแต่กินความมาก หรือก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ
3. แบบฝึกหัดร้อยกรอง เมื่อศึกษาแบบแผนลักษณะบังคับของคำประพันธ์แล้วควรลองหัดแต่งดูบ้าง
4. ทบทวนความจำเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจและจับความจากการอ่านได้ถูกต้อง
5. อภิปรายหรือสนทนา ให้นักเรียนได้หัดอภิปรายหรือสนทนากันในแง่วรรณคดีวิจารณ์ เช่นนิสัยใจคอของตัวละคร ส่วนงานโวหารที่ไพเราะ เหตุการณ์ต่าง ๆ เล่ห์เหลี่ยมและกลอุบายสมจริงหรือไม่สมจริงอย่างไร
6. อธิบายความหมาย ให้นักเรียนได้เข้าใจความหมายของส่วนงานโวหาร คำอุปมา คำพังเพย สุภาษิต จากข้อความที่ได้อ่านแล้วนั้น
7. จัดนิทรรศการ ให้นักเรียนช่วยกันจัดนิทรรศการ เรื่องที่ได้อ่านนั้น โดยแบ่งเป็นกลุ่ม หรือช่วยกันจัดขึ้น
8. แสดงละคร เลือกตอนที่เหมาะแก่การแสดง เขียนเป็นบทละครสั้น ๆ สำหรับแสดงในชั้น หรืออาจจะแสดงบนเวทีในโอกาสโรงเรียนมีงานรื่นเริงหรืองานประจำปี
9. คนควาและรายงาน เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้กว้างขวาง และรู้จักศึกษาคนควาควยตนเองเพิ่มขึ้น และให้นำเอาความรู้ที่คนควานั้นมาเล่าเรียนหรือรายงานให้เพื่อน ๆ ใ้ครูบ้าง
10. การศึกษานอกสถานที่ ถ้าจัดได้ นักเรียนควรได้มีโอกาสไปชมสถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เรียนนั้น จะช่วยให้นักเรียนมีความสนใจและเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

ส่วนเนื้อหาในวรรณคดีแต่ละเล่มมีดังนี้

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 1 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

ราชาธิราช ตอนพลายประกายมาศ
 พระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีพบศรีสุวรรณและสินสมุทร
 พระราชนิพนธ์โคลงบาน ฉบับคืนที่ 61 และคืนที่ 225
 พระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง "พระร่วง"
 กาพย์ห่อโคลงเห่เรือ
 นิทานทองอิน เรื่องนาคพระโขนงที่สอง
 บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง "จัดการรับเสด็จ"
 พระราชคำร่ำในวันฉัตรมงคล
 คำเสด็จไปทอกระเนตรสุริยอุปราสาทที่ตำบลหัวกอ
 นิทานที่ชาวเขาชอบ
 ความดีที่ไม่รู้จักสิ้นสุด
 โคลงกั้นวิวิธมาลี "อตุตหา อตุตโน นาโถ"
 กลอนสุภาพ บทมนุษย์เรามีชีวิตที่ตรงไหน ?
 กลอนสุภาพ "พ่อแม่วังแกฉัน"
 นิทานเรื่อง มหาภมิลวานร
 นิทานเรื่อง พญานกออก

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 2 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

สมเด็จพระเจ้าตากสิน
 กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวานและว่าค่างงานนักขัตฤกษ์
 พระพุทธประวัติ
 พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา
 ทูตไทยไปประเทศอังกฤษ
 โคลงสุภาพนิพนธ์รัชกาลที่ 5 และโลกนิตินิคำโคลง

โคเล็ก

เวนิสวาณิช

ธรรมจริยา

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 3 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

พระมหานคร

กรณีเยกิจของเราคอชาติ

ชนป่า

ปราศุกดาเรื่องหัวใจนักปราชญ์

รำพึงในป่าซา

ความสุข

โคลงโลกนิติ

จดหมายจางวางหว่า

นิราศพระบาท

ประวัติอาจารย์

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 4 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

ประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

กาพย์เห่เรือ

กาพย์บ่ระพาสรรพทองแดง

บทพากย์รามเกียรติ์

นิราศภูเขาทอง

ดิลิตตะเลงพ่าย

สมุทโฆษชาดก

สรวอยคอตหาย

เมืองคูทอง

จันทร์ปราศ
 ลัทธิเอาอย่าง
 ละครพูดเรื่องเห็นแก่ลูก
 พระราชดำรัส ตอบเนื่องในการที่กรรมการราชนาวิศึกษา

นอมเกล้า ฯ ถวายเรือพระร่วง

แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 5 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ประกอบด้วยเรื่องต่อไปนี้

จดหมายราชทูตไทย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 มหาเวชสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก และกัณฑ์ทศมาร
 ชุณหางชุณแผนคอนกำเนคพลายงาม
 อีเหนา ตอนอีเหนาเผาเมือง

พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ้วยเรื่องจดหมายความทรงจำของพระเจ้าไปยิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกแก้วโพธิ์)
 ขอ 190 เรื่องปฏิสังขรณ์และฉลองวัดพระเชตุพน

พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ ในโอกาสเสด็จออกไปศึกษาวิชา ณ ต่างประเทศ เมื่อ

พ.ศ. 2428

คุณยาเพ็ง

มัทนพารา

คำประพันธ์บางเรื่อง (ยกพระเกียรติชานครราชสีมา)

ละครแห่งชาติ

สามกรุง ตอนอินแสหมอกุ

อย่างไรก็ตาม ตำราสยามไวยากรณ์ของท่านก็ได้ใช้เป็นหนังสือเรียนตลอดจนใช้เป็นตำราอ้างอิงมาจนถึงปัจจุบัน

มาถึง พ.ศ. 2492 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดประกวดแบบเรียนในการประกวดครั้งที่ 7 พ.ศ. 2495 แบบเรียนหลักภาษาไทยฉบับชนะเลิศระดับเตรียมอุดมศึกษา คือสำนวนของ ร.อ.ศุภชัย รัตนโกมุท ร.อ.ประวิทย์ วิมุกตายน และ ร.อ.สะอาด อินทรสาดี

แบบเรียนเล่มนี้เนื้อหายังคงเรียนแบบจากตำราของพระยาอุปกิตศิลปสาร คือยังคงแบ่งเนื้อหาเป็นอักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ แต่เพิ่มบทนำในส่วนแรก เพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะและประวัติความเป็นมาของภาษาไทย ในส่วนนี้ประกอบด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้

ความหมายของคำว่าภาษา กำเนิดของภาษา

ชนิดของภาษา (รูปคำภาษา)

ความหมายของหลักภาษา

ลักษณะภาษาไทย

เราเรียนหลักภาษาทำไม ?

ประวัติภาษาไทย

ลักษณะอักษรพจนานุกรมคำแห่ง

อักษรไทยเปลี่ยนรูป

เหตุที่ไทยใช้ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาเขมรเป็นแม่ภาษา

ไวยากรณ์ (แยกกล่าวเป็น 4 ตำรา)

รูปอักษรสมัยต่าง ๆ

นอกจากนี้ท้ายเล่มยังได้รวบรวมเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับทักษะการใช้ภาษา เช่น ข้อเสนอแนะการเขียนเรียงความ จำนวนคำในภาษาไทย ตรรกวิทยา หนังสือราชการาลา รวมทั้งได้นำข้อสอบไล่ชั้นเตรียมอุดมศึกษาบางปีมาพิมพ์ลงไว้เป็นตัวอย่างด้วย

สำหรับแบบเรียนการใช้ภาษาไทยนั้นมีด้วยกันหลายเล่ม เช่น
แบบเรียนภาษาไทยเครื่องหมายวรรคตอน แบบเรียนจดหมายไทยชั้นมัธยมต้น และแบบเรียน
เรื่องแบบหนังสือราชการ รายละเอียดของแต่ละเล่มมีดังนี้

แบบเรียนจดหมายไทยชั้นมัธยมต้น (พ.ศ. 2474)

เนื้อความอธิบายถึงวิธีใช้เครื่องหมายวรรคตอนต่าง ๆ ในการเขียน
หนังสือ เริ่มด้วยการบอกจำนวนเครื่องหมายต่าง ๆ ดังนี้

จุดภาค	เขียนเป็นรูปดังนี้ ,	หรือเว้นที่ว่างชั่ว 2 ตัวอักษร
อัฒภาค	:	4
มหัพภาค	.	6
ปรัศนี	?	
อัศเจรีย์	!	
นชลิขิต	( )	
อัญญประกาศ	" "	
ยักกัจค	-	
ยมก	๑	
ไปยาสนอย	๓	
ไปยาลใหญ่	๓๓ หรือ . . .	
เสมอภาค	=	
สัญญาประกาศ	.....	
บุรพสัญญา	๖	
มหัพคสัญญา	คือวิธีขึ้นต้นบรรทัด	

หลังจากนั้นก็อธิบายลักษณะใช้เครื่องหมายแต่ละชนิด และให้ตัวอย่าง
เครื่องหมายที่น่าสนใจคือ เครื่องหมายมหัพภาค กล่าวถึงวิธีการใช้ว่า

(ก) มหัพภาคใช้สำหรับใส่ในที่สุดความประโยคเมื่อเต็มแล้ว
ทุกประโยค ไม่เล็กลงว่าประโยคนั้น ๆ จะเป็นประโยคสามัญ หรือประโยครวมหรือประโยคซ้อน
เช่น

วันนี้แคคออกจา .

เมื่อวานนี้นายแดงใจให้คนไปเยี่ยมเรือนนายขำ แต่นายขำไม่อยู่

และคนไขบอกวาทอพรุ่งนี้จึงจะกลับ .

(ข) มหัทธภาคใจสำหรับย่อคำชื่อใด ๆ พอเป็นเครื่องสังเกต
ซึ่งจะช่วยไม่ให้เราป่วยการเวลาที่จะต้องเขียนให้เต็ม เช่น

ป.ล. แทนคำ "ปัจฉิมลิขิต "

พ.ศ. " "พุทธศักราช "

แบบเรียนชุดภาษาไทย จดหมายไทยชั้นมัธยมต้น (พ.ศ. 2499)

จากประกาศกรมวิชาการ เรื่องแบบเรียนในชั้นสามัญศึกษาและ
วิสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2498 กำหนดให้ใช้หนังสือจดหมายไทย ฉบับของกระทรวงศึกษาธิการ
นายโชค สุคนธ์วิเศษ และนายอาสา ศุภระมณกุล เรียบเรียง เป็นหนังสือแบบเรียนในชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1 มัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 3

เนื้อความแบ่งเป็น 2 ภาค คือภาคที่ 1 ว่าด้วยจดหมายไทย
กล่าวถึงหลักการเขียนจดหมาย จดหมายระหว่างศิษย์กับครู จดหมายติดต่อบริษัท
จดหมายติดต่อบริษัทเพื่อน จดหมายติดต่อกันด้วยเรื่องธุระการงานตามธรรมดา บัตรเชิญ
ต่าง ๆ และตอบ การไปรษณีย์ ภาคที่ 2 เป็นแบบพิมพ์และการกรอกรายงานในแบบพิมพ์ต่าง ๆ
คือใบแจ้งความย้ายเข้ามา ใบแจ้งความย้ายออกไป ใบแจ้งความคนเกิด (สูติบัตร)
ใบแจ้งความคนตาย (มรณบัตร) ใบสำรวจสำมะโนครัว ใบทะเบียนต่าง ๆ ทะเบียนรถจักรยาน
สัญญากู้เงิน สัญญาเช่าที่ดิน ใบประเมินภาษีต่าง ๆ คำร้องขอจดทะเบียนสมรส และคำร้อง
ขอบัตรประจำตัวประชาชน การที่ให้เรียนเรื่องแบบพิมพ์ต่าง ๆ และการกรอกแบบพิมพ์ต่าง-
หมายจะให้รู้ลักษณะของแบบพิมพ์นั้น ๆ ไว้ เมื่อนักเรียนที่รู้แล้วจะได้ช่วยเหลือบิดามารดา
หรือผู้ปกครองกรอกข้อความลงในแบบพิมพ์ต่าง ๆ โดยไม่ต้องอาศัยเจ้าพนักงานผู้แทน เมื่อ
นักเรียนเติบโตขึ้น จะได้เป็นผู้รอบรู้และอย่างน้อยก็สามารถช่วยทางบ้านได้ (กรมวิชาการ

2499 : คำนำ)

แบบเรียนภาษาไทย เรื่อง แบบหนังสือราชการ ของกองวิชาการ

กระทรวงธรรมการ สำหรับชั้นมัธยมปลาย 4-5-6

เนื้อเรื่องแบ่งเป็น 7 ตอน ตอนที่ 1 เป็นบันทึกเรื่องแบบหนังสือในราชการ แบบหนังสือราชการที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ ตอนที่ 2 ถึง 7 เป็นสำเนาหนังสือชนิดต่างๆ คือ สำเนาหนังสือราชการภายนอก หนังสือสำเนาราชการระหว่างราชการบริหารส่วนกลางกับราชการบริหารส่วนภูมิภาค สำเนาหนังสือเกี่ยวกับเอกชน สำเนาหนังสือราชการภายใน สำเนาหนังสือราชการเกี่ยวกับคณะสงฆ์ และตอนที่ 7 เป็นหนังสือกิ่งราชการ และหนังสือส่วนตัว

3. แบบเรียนภาษาไทยยุคปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2521 และ พ.ศ. 2524 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายตามลำดับ จุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาภาษาไทยฉบับใหม่เน้นในเรื่องการฝึกทักษะการใช้ภาษาทั้ง 4 ให้สัมพันธ์กัน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน กรมวิชาการจึงได้ผลิตหนังสือแบบเรียนวิชาบังคับชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อสนองตอบเจตนารมณ์ดังกล่าว ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแบบเรียนบังคับคือหนังสือชุดทักษะสัมพันธ์ ซึ่งควรใช้ควบคู่กับหนังสือเรียนชุดหลักภาษาไทย รายละเอียดของหนังสือมีดังนี้

หนังสือเรียนชุดทักษะสัมพันธ์ หนังสือชุดนี้ด้วยกัน 3 เล่ม เนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปจากแบบเรียนวรรณคดีชุดเก่า คือผลงานของนักเขียนร่วมสมัยได้รับการพิจารณาคัดเลือกมากขึ้น เช่น บทรอยกรองเรื่องทุ่งข้าว ของอังคาร กัลยาณพงศ์ บทรอยกรองเรื่องโกกิลลาไกลรุ่ง และเรื่องแสงทองหลังสายฝน ของศักดิ์ศรี แยมั่นคดา แข่งหนึ่งตะลุง ของวิญญู ศรีจำลอง ฯลฯ การคัดเลือกเนื้อเรื่อง คณะกรรมการมีหลักการในการพิจารณา

5 ประการคือ

1. ให้นักเรียนได้อ่านหนังสือที่มีรูปแบบต่าง ๆ กัน
2. ให้นักเรียนได้คุ้นกับการใช้ศิลปะเชิงภาพด้วยกลวิธีต่าง ๆ กัน

มีการเลือกเฟ้นถ้อยคำที่เหมาะสม เป็นคน

3. ให้นักเรียนได้เห็นแบบอย่างภาษาไทย อันเป็นที่รับรองว่า

ดีพอสมควร และบางเรื่องก็คดีย่างยิ่ง

4. ให้นักเรียนได้ใช้บทที่คัดมาให้อ่านนั้น สำหรับสร้างสรรค์ให้เกิดความสามารถในการฟัง พูด อ่าน และเขียน
5. ให้นักเรียนได้รวมทำงานกับเพื่อน ๆ ขยายความคิดนึก ขยายประสบการณ์ และจินตนาการให้กว้างขวาง

นอกจากนี้ในส่วนท้ายของแต่ละเรื่องได้มีกิจกรรมเสนอแนะ ตลอดจนแบบฝึกหัด เพื่อฝึกให้นักเรียนมีประสบการณ์ที่ประสานสัมพันธ์กันทั้งการอ่านในใจ การอ่านออกเสียง การฟัง การพูด และการเขียนแบบต่าง ๆ รวมทั้งให้รู้จักใช้วิจารณญาณ ประเมินค่าสิ่งที่ได้ฟังได้อ่าน ในกิจกรรมท้ายบทผู้จัดทำได้แทรกเนื้อหาหลักภาษาไทยลงไปด้วย เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาวรรณคดี หลักภาษา และการใช้ภาษา

ฉะนั้นเพื่อให้การเรียนการสอนวิชาภาษาไทยโดยใช้นั่งสือเรียน ภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์เป็นสื่อการสอนให้ประสบผลสำเร็จนั้น รัฐประณีย์ นาคทรพรพ (2521 อ้างถึงในขุนน้อย สติรอังกฤษ 2523 : 6) ได้แนะนำว่า

ในการสอนต้องอาศัยหนังสือเรียนเป็นแกนกลางที่จะนำให้นักเรียนเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเพื่อนมนุษย์รวมชาติ และเพื่อให้เขาถึงศิลปะของการใช้ภาษาด้วย นอกจากนั้น เมื่อนักเรียนได้ทำกิจกรรมท้ายบทแต่ละบท นักเรียนก็จะได้มีโอกาสพัฒนาความคิดของตน จนถึงขั้นที่เรียกว่า มีวิจารณญาณ (ถ้าสามารถทำได้) และได้ฝึกทักษะทางการใช้ภาษา ได้แก่ ทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยให้เนื้อหาของบทอ่านเป็นสะพานเชื่อมอีกส่วนหนึ่งนั้น จะมียุอยู่ในหนังสือเรียนหลักภาษาไทยที่ประกอบกัน

หนังสือเรียนหลักภาษาไทย

หนังสือแบบเรียนทางภาษาชุดนี้มีด้วยกัน 3 เล่ม เช่นเดียวกับหนังสือเรียนชุดทักษะสัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะต้องใช้ควบคู่กัน แต่ละเล่มมีเนื้อหาดังนี้

เล่มแรกว่าด้วยเรื่อง - เสียงในภาษาไทย

ตัวอักษรไทยและหลักการเขียนตัวอักษร

ไตรยางค์

ประโยคกับการสื่อสาร

การจำแนกคำในภาษาไทยออกเป็น 7 ชนิด

หลักการอ่านออกเสียง

การไวยากรณ์

เล่มสองว่าควยเรื่อง - คำและหน้าที่ของคำในภาษาไทย คือ คำนาม

คำสรรพนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำบุพบท

คำสันธาน และคำอุทาน

- การแยกส่วนของประโยคที่ใช้สันธานหลายชนิด

ประโยคความรวม และประโยคความซ้อน

- การขยายส่วนต่าง ๆ ของประโยค

การขยายประธาน

การขยายกริยา

- การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในหนังสือไทย และ

หลักการเขียนเว้นวรรค

- ราชศัพท์พจนานุกรม

เล่มสามว่าควยเรื่อง - ลักษณะของคำไทย และองค์ประกอบของคำ

- กลุ่มคำและหน้าที่ของกลุ่มคำ

- การสังเกตลักษณะของคำที่เป็นคำไทยแท้กับคำที่

มาจากภาษาอื่น

- การสะกดคำใหญ่ถูกต้อง เช่น การไวยากรณ์ถูกต้อง

การเขียนคำที่ออกเสียง อะ การเขียนคำที่

ออกเสียง อำ การเขียนคำพ้องเสียง การเขียน

ตัวการ์นต์ และการใช้ไม้ทัณฑฆาต การใช้ ฮ

หฺร การใช้ น ฦ การใช้ รร

-ประโยคที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ได้แก่ ประโยคแสดง
เงื่อนไข ประโยคความเคี้ยวที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น
ประโยคความรวมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ประโยคความซ้อน
ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น และประโยคแสดงเงื่อนไขที่ซับซ้อน
ยิ่งขึ้น

จากเนื้อหาเห็นได้ชัดเจนวาทะกรรมการผู้จัดทำหนังสือพยายามปรับปรุง
เปลี่ยนแปลงและแก้ไขหลักไวยากรณ์ไทยที่เคยยากและซับซ้อนโงะงายขึ้น เพื่อให้นักเรียนสามารถ
ศึกษาด้วยตนเองได้" หนังสือหลักภาษาทั้ง 3 เล่ม ผู้จัดทำได้พยายามเรียบเรียงโดยหวังจะให้
นักเรียนอ่านเองและทำความเข้าใจเองได้ ครูควรส่งเสริมกิจกรรมการอ่าน ไม่จำเป็นต้องอธิบาย
ให้ฟังก่อนแล้วจึงให้ไปอ่านภายหลัง ยกเว้นบางบทที่ครูเห็นว่านักเรียนจะไม่สามารถอ่านเองได้"

(กรมวิชาการ 2523 ข : 2)

เนื้อเรื่องแบ่งเรียนยากง่ายตามวัยของผู้เรียน ไม่ได้แบ่งเป็นอักษรวิธี
วจีวิทยา วากยสัมพันธ์ และฉันทลักษณ์ดังที่เคยเป็นมา นอกจากนี้ศัพท์เฉพาะที่เคยเรียกยาก ๆ
ก็เปลี่ยนชื่อเรียกโงะงายเขา เช่น ชนิดของคำสรรพนาม เปลี่ยนชื่อเรียกเป็นไทย ๆ ดังนี้
บุรุษสรรพนาม สรรพนามชี้ระยะ สรรพนามชี้ถาม สรรพนามบอกความไม่เจาะจง สรรพนาม
บอกความชี้ว่าหรือสรรพนามแบ่งพวก หรือรวมพวก และสรรพนามเชื่อมประโยค หรืออย่าง
คำวิเศษณ์เปลี่ยนชื่อเรียกเป็นคำวิเศษณ์บอกลักษณะ คำวิเศษณ์บอกเวลา คำวิเศษณ์บอกสถานที่
คำวิเศษณ์บอกปริมาณหรือจำนวน คำวิเศษณ์บอกความชี้เฉพาะ คำวิเศษณ์บอกความไม่ชี้เฉพาะ
คำวิเศษณ์แสดงคำถาม คำวิเศษณ์แสดงคำถามและรับ และคำวิเศษณ์แสดงความรู้สึก
ของประโยคก็เช่นเดียวกันจากที่เคยเรียกว่า เอกรรตประโยค อเนกรรตประโยค สังกรประโยค
ก็เปลี่ยนชื่อเรียกเป็นประโยคความเคี้ยว ประโยคความรวม ประโยคความซ้อน การเปลี่ยนชื่อ
เรียกเช่นนี้ง่ายต่อการจดจำและทำความเข้าใจ

ในเรื่องของกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ ผู้จัดทำได้นำหลักภาษาศาสตร์มาช่วย
อธิบายเนื้อหาบางเรื่อง เช่น เรื่องเสียงในภาษาไทย เริ่มอธิบายตั้งแต่เสียงเกิดขึ้นได้
อย่างไร มีอวัยวะอะไรบ้างซึ่งทำให้เกิดเสียง การเกิดของเสียงแต่ละเสียง เช่น เสียงสระ

เกิดจากการกระดกขึ้นสูงบ้าง ต่ำบ้าง และการห่อริมฝีปากเป็นรูปกลมบ้าง เหยียดริมฝีปากให้เป็นรูปรีบ้าง หรืออ้าปากให้เป็นรูปปากกว้าง (กรมวิชาการ 2521 ข : 12) เสียงพยัญชนะเกิดจากการระบายลมออกจากปอด แล้วถูกกักหรือสกัดกั้นไว้ ณ อวัยวะใดอวัยวะหนึ่ง หรือมากกว่าหนึ่งตั้งแต่ในลำคอจนถึงปาก แล้วจึงผ่านช่องปากออกมาทำให้เกิดเสียงพยัญชนะต่าง ๆ กันออกไป ระหว่างที่ลมเคลื่อนสายเสียงอาจปิดกั้นลมแล้วปล่อยให้ผ่าน หรือเปิดให้ผ่านโดยตลอดไป รัง หรือปิด ๆ เปิด ๆ ทำให้เกิดความกังวาน (กรมวิชาการ 2521 ข : 15)

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพัฒนาการขั้นสำคัญของแบบเรียนทางภาษา ปรานี สันฐิสะอาด จึงได้ทำการวิจัยสำรวจความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับหนังสือเรียนหลักภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เล่มหนึ่งในปี พ.ศ. 2522 ผลการวิจัยในเรื่องเนื้อหาของหนังสือนั้นพบว่า ครูมีความเห็นด้วยในระดับมากที่สุดว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนมีความเหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวิชาภาษาไทย โดยเน้นการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร นักเรียนเห็นด้วยในระดับมากกว่าหนังสือเรียนเสนอความรู้ทางหลักภาษาไทย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามทั้งครูและนักเรียนยังคงมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า เนื้อหาบางเรื่องยากเกินไป การอธิบายไม่กระจ่างพอ และบางตอนใช้ภาษายากเกินไป รวมทั้งเสนอแนะว่า ควรมีบทสรุปท้ายบทเรียน ควรมีบรรณานุกรมท้ายเล่มหรือท้ายบท และควรมีกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละบทไว้ท้ายบทเรียนด้วย

นอกจากแบบเรียนทางวรรณคดีและแบบเรียนทางภาษาที่ทองใจควบคู่กันในชั้นเรียนแล้วหลักสูตรยังได้กำหนดให้นักเรียนได้อ่านหนังสือเสริมประสบการณ์อีกอย่างน้อยปีละ 4 รายการ

สำหรับหนังสือแบบเรียนรายวิชาบังคับระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาปีที่ 4 และ 5 ใช้หนังสือควบคู่กัน 2 เล่ม เล่มเดียวกัน คือ วรรณวิจารณ์ และทักษะพัฒนา มัธยมศึกษาปีที่ 6 ใช้หนังสือภาษาพิจารณา ซึ่งแยกเป็น 2 เล่ม เล่มแรกเน้นหลักภาษาและการใช้ภาษา เล่มสองเน้นในเรื่องแนวการวิจารณ์วรรณคดีเบื้องต้น (สุชาติ วงศ์สุวรรณ : สัมภาษณ์) และทองใจได้อ่านหนังสือเสริมประสบการณ์เช่นเดียวกับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

นอกจากหนังสือเรียนรายวิชามังคัมแล้ว หนังสือเรียนรายวิชาเลือกกรม-
 วิชาการอนุญาตให้เอกชนจัดทำ แต่ต้องผ่านการตรวจพิจารณาอนุญาตจากคณะกรรมการของ
 กรมวิชาการก่อน แล้วกรมวิชาการจะออกประกาศเป็นมี ๆ ไปว่าในปีนั้นอนุญาตให้ใช้หนังสือเรียน
 ของใครบ้าง โดยมีหลักเกณฑ์ในการตรวจคือ เนื้อหาของหนังสือต้องตรงตามหลักสูตร และ
 กิจกรรมต้องมีความเหมาะสมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ สำหรับระดับมัธยมศึกษา
 ตอนปลายต้องมีหนังสือคู่มือครูทุกเล่มในคู่มือครูของบอกจุดประสงค์การเรียนรู้ ความรู้ประกอบ
 เพิ่มเติม กิจกรรมเสนอแนะเพิ่มเติม และขอเสนอแนะในการวัดผล (สุชาติ วงศ์สุวรรณ :
 สัมภาษณ์)

ฉะนั้น เห็นได้ว่าแบบเรียนเป็นสื่อการสอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ
 กระบวนการเรียนการสอนภาษาไทยมาทุกยุคทุกสมัย และจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้
 สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรและสังคม พัฒนาการของแบบเรียนจึงเป็นความพยายามที่
 จะปรับเนื้อหาของความรู้ให้เหมาะสม และทันสมัยยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย